Kaynakça | References

Akgün, M. (2014, 28 Ağustos). *Almanya'daki Üç Milyon Türkiye Kökenlinin Bir Münevver Kesimi Yok [Faruk Akyol ile Yapılan Ropörtaj].* Radikal: http://www.radikal.com.tr/yazarlar/muge_akgun/almanyadaki_uc_milyon_turkiye_kokenlinin_bir_munevver_kesimi_yok-1209380 adresinden 28 Ağustos 2014 tarihinde edinilmiştir.

Alinia, M. (2007). *Diaspora Mekanları: Kürt kimlikleri Öteki Olma Deneyimleri ve Aidiyet Politikaları.* (F. Adsay, Çev.) İstanbul: Avesta Yayınları.

Artukoğlu, O. S. (2005). *Yurt Dışı İşçi Tasarruflarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Banka Sistemi ve Türkiye ekonomisi Üzerine Etkileri* [Uzmanlık Yeterlilik Tezi]. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü.

Ataman, B. (2012). *Kozmopolitan Hayatlar-Diasporik Kimlikler.* İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Baştürk, E. (2011). Demokratik Devletin Gerekleri ve Türkiye. *Liberal Düşünce Dergisi,* (61-62), 49-61.

Belge, M. (2012). *Militarist Modernleşme: Almanya-Japonya-Türkiye.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Butler, K. (2001, 2 Ekim). Defining Diaspora: Refining A Discourse. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies, 10*(2), 189-219. http://sites.middlebury.edu/nydiasporaworkshop/files/2011/04/Defining-Diaspora1.pdf adresinden 16 Mart 2011 tarihinde edinilmiştir.

Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction.* London: UCL Press.

Cumhuriyet Gazetesi. (2013). *Ekmek ve İslam kavgası.* http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/438652/Ekmek_ve_islam_kavgasi.html adresinden 18 Şubat 2017 tarihinde edinilmiştir.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik/Türkiye'nin Uluslararası Konumu.* Küre Yayınları: İstanbul.

Erdoğan, M. (2014, 9 Nisan). Türk Diasporası ve Türkiye devletinin diaspora politikaları [Kişisel mülakat].

Faist, T. (2010). Diaspora and transnationalism: What Kind of Dance Partners? R. Bauböck, T. Faist (Ed.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* içinde (s. 9-35). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Görmezöz, G. (2011). Uluslararası Göç ve Tarihsel Gelişimi. *Geniş Açı Dergisi,* (3), 38-44. Ankara: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Güngör, V. (2005). *Bizimkilerin Pedagojisi: Göç-Kültür-Kimlik ve Hollandalı Türkler.* Ankara: Liman Kitapları.

Gür, M. (2012). *Avrupa'da İslamcı Örgütler.* İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1968). T.C. Başbakanlik Devlet Planlama Teşkilati Müsteşarlığı: http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkınma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf adresinden 11 Aralık 2013 tarihinde edinilmiştir.

İçduygu, A. (2006). *Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları.* İstanbul: TÜSİAD.

İçduygu, A. (2012). *Kentler ve Göç: Türkiye-İtalya-İspanya örnekleri.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karcı Kofralı, D., Üstübici, A., De Clerck, H. (2010). "Turkey Country and Research Areas Report". EUMAGINE: http://www.eumagine.org/outputs/PP5%20-%20Turkey%20Country%20and%20Research%20Areas%20Report%20-%20Final.pdf adresinden 24 Şubat 2011 tarihinde edinilmiştir.

Köker, L. (2013). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Laguerre, M. S. (2006). *Diaspora-Politics and Globalization.* A.B.D., New York: Palgrave Macmillan.

Mardin, Ş. (2015). Türkiye'de Toplum ve Siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.

Reis, M. (2004). Theorizing Diaspora: Perspectives on "Classical" and "Contemporary" Diaspora. *IOM International Migration,* (42), 41-60. http://www.polsci.chula.ac.th/jakkrit/anthro/Borderland_files/Theorizing%20Diaspora.pdf adresinden 24 Şubat 2012 tarihinde edinilmiştir.

Sarıbay, A. Y. (2000). *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz.* İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Şenay, B. (2012). Trans-Kemalism: The Politics Of The Turkish State In The Diaspora. *Ethnic And Racial Studies, 35*(9), 1615-1633.

Tanör, B.; Boratav, K.; Akşin, S. (2005). *Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-2003.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Tölölyan, K. (2012, Nisan). *Diaspora studies: Past, Present and Promise.* Internaional Migration Institute/University of Oxford/Diasporas Programme, Working Papers-Paper 55.

Turkishnews. (2008). Alman savcı: Türk Hükümeti Baskı Yaptı. https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/09/06/deniz-feneri-alman-savci-turk-hukumeti-baski-yapti/ adresinden 16 Şubat 2017 tarihinde edinilmiştir.

Yaşlı, F. (2015). Vesayete Karşı Demokrasi: Yeni Rejimin Kurucu Ötekisi Olarak Kemalizm. İ. Parlak (Ed.), *Ötekinin Var Olma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri* içinde (s. 437-483). Bursa: Dora Basım-Yayın-Dağıtım.

Yıldız, A. (2013). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları 1919-1938.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* (Y. S. Gönen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

İnsan ve Toplum, c. 7, sy. 1, 2017 İstanbul s. 161-186.

insan toplum
the journal of humanity and society

Nâbî'nin Gazellerinde Âh Kavramı*

Dursun Özyürek

Nabi
140004

D 3644

02 Temmuz 2018

Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi

MADDE YAYIMLANDIKTAN

Öz: Klasik Türk edebiyatının en verimli şairlerinden olan Nâbî, âh kavramını gazellerinde farklı manalara gelecek şekilde kullanmıştır. Elinizdeki makalede söz konusu kullanımlar tespit ve tasnif edilmeye çalışıldı. Bunun sonucunda Nâbî'nin gazellerinde âhın on bir farklı manaya gelecek şekilde kullanıldığı sonucuna ulaşıldı. Bu kullanımları şu şekilde sıralamak mümkündür: Âhın inlemek anlamında kullanımı, âhın benzetme unsuru olarak kullanımı, âhın etki-tepki ilişkisinde kullanımı, âhın sebep ve vasıta unsuru olarak kullanımı, âhın fail ve kişileştirme olarak kullanımı, âhın kıyaslama unsuru olarak kullanımı, âhın tehdit unsuru olarak kullanımı, âhın ünlem ve nida olarak kullanımı, âhın öğüt amacıyla kullanımı, âhın yazılışıyla ilgili kullanımı, âhın beddua unsuru olarak kullanımı. Bu makaleyle birlikte söz konusu kullanımlar beyitlerle açıklanacak olup öncesinde âh kavramı ve Nâbî'nin edebî kişiliğine dair bilgiler verilecektir.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, gazel, Nâbî, âh kavramı, âhın kullanımı.

Abstract: Nâbî, who is one of the most productive poet of classical Turkish literature, used the conception of *âh* (sigh) with its various meanings in his *ghazals* (Ottoman lyric poetry). This article aims to determine and classify those different meanings. Thus, it is determined that there are eleven different meanings in Nâbî's *ghazals*. These usages can be put in order in this way: The usage of *âh* in the meaning of whimper, the usage of *âh* in the meaning of similitude, the usage of *âh* in the meaning of the relation of action-reaction, the usage of *âh* in the fact of cause and occasion, the usage of *âh* in the meaning of personification and subject, the usage of *âh* in the fact of analogy, the usage of *âh* in the fact of threat, the usage of *âh* in the meaning of interjection and exclamation, the usage of *âh* in the meaning of advice, the usage of *âh* with regard to spelling in itself, the usage of *âh* in the fact of damn. With this article, these various meanings will be explain with couplets and there will be some information about the conception of *âh* and literary style of Nâbî in the beginning.

Keywords: Classical Turkish literature, ghazal, Nâbî, the conception of âh (sigh, groan), the usage of *âh*.

* *Bu çalışmanın kaleme alınmasında yardımlarını esirgemeyen Berat Açıl Hoca'ma teşekkürlerimi sunarım.*

@ Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi. dursunozyurek@std.sehir.edu.tr.

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/human.society.7.13.M0173
İnsan & Toplum, 7(1), 2017, 161-185.
insanvetoplum.org

Başvuru: 01.04.2016
Revizyon: 30.10.2016
Kabul: 25.05.2017
Basım: 30 Haziran 2017

Mürâca'a Dedim-Dedili Şiir midir? Divanlara Müracaat...
Suat DONUK

Özet
"Dedim-dedili şiir", sermayeleri şairlik yetenekleri ve samimiyet olan halk şairlerinin sevgiliye söylemek istediklerini "dedim-dedi" kalıbında, karşılarında sevgili varmış gibi ifade etmeleri ile oluşmuş, geleneksel halk edebiyatı şiir biçimlerinden biridir. Bu şiirin esası, şairin vuslatına eremediği sevgiliyi –hayalen de olsa- karşısına alıp içindekileri dökerek muradına ermesidir. Şairin bu tarzı kullanmasının nedenleri olarak; "dedim-dedi" kelimelerindeki euphony'den (ahenk) istifade etme, tekrir sanatını işletme, diyalog ve fiil yoluyla şiirdeki tekdüzeliği bertaraf etme niyetini sayabiliriz.

Arapça "geri döndürmek" anlamına gelen "race'a" kökünün müştakı olan ve eski Türk edebiyatı kaynaklarında bir belagat terimi olarak geçen mürâca'a, halk edebiyatı çerçevesinde yapılmış çeşitli çalışmalarda, son dönemlerde yayınlanmış bazı sözlük ve ansiklopedik eserlerde dedim-dedili şiirin tam karşılığı olarak tanımlandırılmaktadır. Bu konudaki çalışmaların şimdiye kadar halk edebiyatı odaklı yapılmasından ve halk edebiyatı ile divan edebiyatını yakınlaştırmak maksatlı iyi niyetten dolayı, mürâca'a için *Arapça rücu'dan halk şiirinde sıkça kullanılan ve "dedim-dedi" tarzında düzenlenen şiir* anlamını haiz bir tanım ortaya çıkmıştır. Biz ise bu çalışmamızda mürâca'a konusuna eski edebiyat gözüyle bakmaya, divanlarda tespit ettiğimiz örneklerden hareketle *"dedim-dedi ile mürâca'a aynı olgular mıdır?"* sorusuna cevap bulmaya çalışacağız. Mukayesenin konunun anlaşılmasına katkısı olabileceğinden dolayı Klasik Arap ve Fars edebiyatlarında mürâca'aya bir göz atıp, işin tasnif boyutu ile ilgili bir teklif getirerek yazımızı nihayete erdireceğiz.

Does Müraca'a a poet called as "I Said-He Said"? Asking to Collected Poems..
Suat DONUK

Abstract
"I said – He said" is a style of folk literature and whatever the folk poets want to say about "beloved" they express it with "I said-He said style". Because the poet can't attain to beloved he exspresses his feelings in this way and do this as if the beloved one stands in front of him. The principal of this poem style is poet says all of his feelings about beloved "even imaginary" to attain his desire. The reasons that poet use this "I said-He said" style are try to take advantage from the euphony in the words in this style, using reiteration by way of dialogue and verb try and to eliminate monotonious in poems.
The meaning "turn back" that derived from the word "reca'a" root in Arabic and the word "müraca'a" which is used as rhetoric term in the relic Turkish literature is defined as "I said-He said poem style" in some recent dictionaries, cyclopaedias and some studies about folk literature. Folk literature has been a focus on that issue by now and the intention is here try to get folk literature and divan literature closer so that from rücu in Arabic and the style in folk literature bring out a poem style which means and defined as "I said-He said".. In this study we will try to look in the eye of old literature and also try to find out examples that we took by divan literature whether "I said He said" and müraca'a are the same facts? Because the comparison can help us to understand the issue we will look at müraca'a in classical Arab and Persian literature, after we will make an offer about classification we will end the article.

Dil ve Edebiyat Araştırmaları, sy. 6, 2012 İstanbul, ss. 139-154

D 3437
Nabî 140004

Nâbî'nin Kırk Hadis Tercümesi

Hikmet ÖZDEMİR*

Giriş

Nâbi,1052'de (1642) Şanlıurfa'da doğdu. Asıl adı Yûsuf olmakla beraber Nâbî mahlasıyla tanındı. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını Urfa'da geçiren Nâbî'nin burada iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsça öğrendiği anlaşılmaktadır.

Sonradan sadrazamlığa kadar yükselen Râmi Mehmed'i de yanına alarak Urfa yoluyla Medine-i Münevvere'ye varan Nâbî'nin, *"Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu"* mısrasıyla başlayan ünlü na't-gazelini bu sırada kaleme aldığı kabul edilmektedir. Hac dönüşünde Mustafa Paşa'nın kethüdâlığına yükselen şairin *"Tuhfetü'l-Haremeyn"* adlı eseri bu seyahatin mahsulüdür.

1712 baharında ağır şekilde hastalanan Nâbî, ölümüne işaret eden Farsça bir tarih kıtası yazar. 13 Nisan 1712 tarihinde vefat eden Nâbi, Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi sofasına defnedilir. *"Zelîhâ-yı cihandan çekti dâmen Yûsuf-ı Nâbî"* ve *"Gitti Nâbî Efendi cennete dek"* mısraları onun ölümüne düşürülmüş tarihlerdendir.

Nâbî, hoşsohbet, kültürlü, zeki, çok güzel konuşan, şiire kazandırdığı hikemî tarz dolayısıyla kendisinden sıkça söz edilen bir sanatkârdır. Türkçe divanının mukaddimesinde bazı manzumelerinin tamamlanmadığını, beyitler üzerinde sık sık düşünüp çalıştığını ve düzeltmeler yaptığını, bu yüzden bazı şiirlerinin diğerlerinden daha güzel olduğunu vurgulayan Nâbî, anlamı ön planda tuttuğu manzumelerinde hem düşünen hem düşünmeye sevkeden ifadelere sahip bulunduğundan Türk şiirindeki hikemî tarzın temsilcisi olarak görülmüştür.

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi-İSTANBUL

Nabi

Chmielowska, Danuta. La femme turque dans l'oeuvre de Nābī, Vehbī et Vasif (1986)
JRAS, 1988 i, pp. 188-189. C. Woodhead

406. Diriöz, Meserret Nâbî'nin âilesine dâir yeni bilgiler. In: *TK* 14.167. 1976.668–673. [Neue Tatsachen über die Familie des Dichters Nābī.]

552. Kortantamer, Tunca Nâbî'nin Osmanlı İmparatorluğunu eleştirisi. In: *TİD* 2.1984.83–116. [Die Kritik des Dichters Nâbî (1642–1712) an den Zuständen im Osmanischen Reich.]

Nabi

3.84- *Nabî'nin El Yazısı, İmzası, Mührü ve Surname'sine Dair*, Abdülkadir Karahan, TDED. II, 1-2: (133-140)

0 6 HAZİRAN 1996

12 KASIM 1993

- Vehbi
- Nabi
- Enderunlu Vasif

3094 CHMIELOWSKA,D. *La femme turque dans l'œuvre de Nābī, Vehbī et Vāsif.* Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986 (Prace Orientalistyczne, XXXII). 70pp.

0 6 HAZİRAN 1996

) Diriöz, Meserret. **Eserlerine göre Nâbî**. İstanbul: Fey Vakfı, 1994. XVI,687s.

1 0 OCAK 1994

2998. **Chmielowska, Danuta**: La femme turque dans l'œuvre de Nābī, Vehbī et Vāsif / Danuta Chmielowska. - Varsovie : Ed. Scientifiques de Pologne, 1986. - 71 S. - (Prace orientalistyczne ; 32)
Parallelsacht.: Kobieta turecka w twórczości Nābī'ego, Vehbī'ego i Vāsifa
ISBN 83-01-04848-4

8 E 1586

Nabi

3.86- *Nabî'nin Hayrinâme'si*, Günay Kut, Türk Edebiyatı 162, (İstanbul 1987): 47-49.

Nabi
- Fuzuli

2.30- Hayriye-i Nâbî, İstanbul 1307, 80 s.
2.31- Hikâye-i Leylâ ve Mecnûn. Fuzulî, İstanbul 1254, 87 s.

2 0 HAZİRAN 1996

- Nabî
- Hayriyye

MENGİ, Mine (Prof. Dr.), "Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Devrini Belgeleyen Bir Edebi Eser : Nabi'nin Hayriyye'si", **Onuncu Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri,** (Türk Tarih Kurumu, 1986), 182 - 183 S.

1 5 HAZİRAN 1993

- Nabi
- Hayriyye

KUT, Günay (Doç. Dr.), "Nabi'nin Hayri - name'si", **Türk Edebiyatı,** 162, (1987), 47 - 49 S.

1 5 HAZİRAN 1993

9 NİSAN 1994

- NABI
- TUHFETÜ'l-HAREMEYN

92-968565

Nabi, 1641 or 2-1712.
Tuhfet'ül haramayn : hac hatıraları / Nabi ; yayına hazırlayan ve sadeleştiren, Mahmut Karakaş. -- Şanlıurfa [Turkey] : Özdal Basım Yayın Tic., 1989.
154 p. : ill. ; 20 cm. -- (Bilimsel Araştırma serisi ; 8)
Romanized text from Ottoman Turkish original.

443. Mengi, Mine Çağının insanı olarak Nabî. In: *TA* 5.168.177–184. [Der Dichter Nābī, gest. 1712, als Mensch seiner Zeit.]

Nabi

3.85- *Nabî'nin Hayrinâme Adlı Eseri*, Ali Fuad Bilkan, MKD. 71, (Nisan 1990): 52-55.

0 6 HAZİRAN 1996

08 OCAK 1994

0004 NABİ AT.Ü. T.Dil-Ed. Y.Lis.

179. Nabi Divanı'nın Nazım Şekilleri ve Aruz Ölçüsü Bakımlarından İncelenmesi", Etem Çalık, Erzurum 1989, VI + 129 s. (Danışman: Prof.Dr. Haluk İpekten)

19 EKİM 1993

Nabî
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin

TATÇI, Mustafa (Öğr. Gör.), "Şair Nabi'nin Muhyittin - i Arabi'ye Bir Medhiyesi", **Türk Yurdu**, 9, (1987), 14 - 17.

Mehmet Sarmez

NÂBÎ

N

21 KASIM 1992

Nabi Divanında Tasavvufi Bak

Türk Edb. T. 1102

NABÎ

Karahan, Abdülkadir
"Nabi'de İstanbul sevgisi" Türk Dili, Ankara.
1953/2 sayı 20 ss.567_570

07 EKİM 1999

5467 WALSH, J.R. *Güldeste-i Eş'ar:* a birthday garland for Professor Bernard Lewis. *The Islamic world from classical to modern times: essays in honor of Bernard Lewis.* C.E.Bosworth, C.Issawi, R.Savory, & A.L.Udovitch, eds. Princeton: Darwin Press, 1989, rp. 1991, pp.615-633 [Translations of verses by: Kadi Burhāneddin, Nesīmī, Ahmedī, Şeyhī, Ahmed Paşa, Dā'ī, Fuzūlī, Hayālī, Nev'ī, Nef'ī, Şeyhülislām Yahyā, Bahāyī, Vecdī, Nā'ilī, Nābī, Nahīfī, Nedīm.]

T811.217
NA.D Nabi, Yusuf
(Divanı Nabi)
دیوان نابی / تالیف یوسف نابی .-
استانبول : د.ن. ، ۱۲۹۲ ه(استانبول : یحیی افندی مطبعه‌سی)
1 vol. Various paging; 26 cm.
Text in Ottoman Turkish
1. Literature, Turkish - Poetry I. Author
9390 (Arabic) II. Title III. Title (Arabic)

IRCICA

- NABİ (TED)

NABI, 1642-1712. The counsels of Nabi Efendi to his son Aboul Khair [Gibb III, 325;] translated by A. P. de Courteille and Robert Arnot. **Turkish literature**, pp. 163-196.

Nabi

1.5.137- Nabî. Hayrâbâd (Atatürk Unv. Ktp. ASL. 30 Yazmasının Çeviri Yazısı), Ahmet Çete, AÜ. FEF. TDEB., (ET 77/7), Erzurum 1977, 138 s.
Bitirme (Mezuniyet) tezi.

08 HAZİRAN 1996

Mustafa Doğan

N

28 KASIM 1992

Tuhfetü'l - Haramayn

Türk. Edb. T. 1428

Nabi

1.5.139- Nabî ve Surnâmesi'nin Edebî ve İçtimaî Bakımından Tedkiki, Azize Kültür, İÜ. EF. TDEB., (BT. 196), İstanbul 1944-45, 60 s.
Bitirme (Mezuniyet) tezi.

08 HAZİRAN 1996

- NABİ (TED)

NABI, 1642-1712. Mukhammes, gazel [PTF II, 446;] metrical translation by E. J. W. Gibb. **Turkish literature**, pp. 131-133.

07 HAZ 2009

NABİ ... YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

159. COŞKUN, Menderes. The most literary Ottoman pilgrimage narrative: Nabi's *Tuhfetü'l-haremeyn.* *Turcology in Turkey: selected papers.* Ed. László Károly. Szeged: SZTE BTK Altajisztikai Tanszék, 2007, (Studia Uralo-Altaica, 47), pp.79-106. [Hajj of 1678.]

- Nabi - Tuhfetü'l-Haremeyn

05 KASIM 2003

Nabi

Bağçeci, Lokman. "Nâbî Dîvânı'ndaki Küçük Mesneviler." Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, 2002. (Danışmanı: Prof. Dr.Mine Mengi)

-Nabi

MENGİ, Mine (Prof. Dr.), **Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî**, Ankara : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1987, XIV + 150 S.

27 NISAN 1993

Çoşkun, Menderes. "Nabi's Tuhfetü'l-harameyn and the writing of pilgrimage (Hacc) accounts among the Ottoman Turks." Doktora Tezi. The University of Durham, Devam ediyor (Danışman: Dr. Christine Woodhead, Dr. Paul Starkey) 191052

20 MAYIS

Yorulmaz, Hüseyin. "Nâbî ve hikemî tarz." Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi, 1995. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süreyyâ Beyzadeoğlu)

05 HAZİRAN 1998

09 NİSAN 1994

-NABİ
TUHFETÜ'l-HAREMEYN

92-968565

Nabi, 1641 or 2-1712.
Tuhfet'ül haramayn : hac hatıraları / Nabi ; yayına hazırlayan ve zadeleştiren, Mahmut Karakaş. -- Şanlıurfa [Turkey] : Özdal Basım Yayın Tic., 1989.
154 p. : ill. ; 20 cm. -- (Bilimsel Araştırma serisi ; 8)
Romanized text from Ottoman Turkish original.

08 OCAK 1994

52

4 NABİ

Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nabî, Dr. Mine Mengi, 1975. A.Ü. DTCF T-Dil-Ed. Doc-tezi

06 HAZİRAN 1996

Turan, Selâmi. "Nabi: Tuhfetü'l-haremeyn." Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, 1995. 195s. (Danışman: Doç. Dr. Cihan Okuyucu)

-Nabi

BİLKAN, Ali Fuat (Öğr. Gör.), "Nabi'nin Kasideleri ve Kasideciliği", Yayınlanmamış Master Tezi, (Danışman : Yrd. Doç. Dr. Cemal Kurnaz), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987, 400 S.

27 NİSAN 1993

28 TEM 2006

Fouadel-Shofie, Faiza. "The Gazeliyât of the 17th century Ottoman poet: Nâbî." Ph.D. diss., The University of Edingburgh, 1969. (Danışman: Prof. Dr. John Walsh)

Nabi

Çakar, Şükran. "Nabî Divanında maddi kültür unsurları." Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2001. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı)

13 NİSAN 2005

Tuhfetü'l-Haremeyn

Turan, Selâmi. "Nabi: Tuhfetü'l-haremeyn." Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, 1995. 195s. (Danışman: Doç. Dr. Cihan Okuyucu)

28 ARALIK 1996

28 TEM 2006

Öner, Esra. "Nâbî Dîvânı'nda teşbih unsuru olarak çiçekler." Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi, 2004. xi,101 y. (Danışman: Prof. Dr. Cihan Okuyucu)

15 HAZIRAN 199?

X- Nabi
- Tuhfetü'l-Ha

3388

Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i: dil incelemesi, transkripsiyonlu metin ve indeks. KALKIŞIM, M. Muhsin. Bil. Uz. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1988. 417s.
Danışman: Doç.Dr.Kemal Yavuz.

Nabi'nin Türkçe divanı (karşılaştırmalı metin) (2 cilt). *BİLKAN, Ali Fuat.* Doktora. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993. 1223 s., 58 ref. Danışman:Prof.Dr.İsmail Ünver. Dili:Tr.

19 MAYIS 1998

10 OCAK 1994

AKSOY Yaşar Fatma: **"Nâbinin Münşeatı(Metin-Edebi Tahlil-İnceleme)**Danışman:Doç.Dr.Cihan Okuyucu

Nabi

7 -

Erciyes Üniv. Fen-Ed. Fak.
4. Lisans? Doktora?

06 OCAK 1994

140004, NABİ 2960

Kaplan, Mahmut: "Hayriyye-i Nabi (İnceleme-Metin)", Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Hasibe MAZİOĞLU) 426 s.

An-Ü. Dil T.C.F. T.Dil.-Ed. 1990

XVII. Yüzyıl Divan şairlerinden Nâbî'nin didaktik, ahlâkî mesnevî türünde yazmış olduğu Hayriyye adlı eserini konu alan Doktora tezim, giriş, inceleme ve metin olmak üzere başlıca üç kısımdan meydana gelmiştir:

Giriş kısmında nasihat-nâme türünde yazılan eserlerin tanımı, sınıflandırılması ve kaynakları üzerinde durulmuştur.

İnceleme kısmı başlıca dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Hayriyye'ye gelinceye kadar Divan edebiyatında yazılmış olan manzum nasihat-nâmeler tesbit edilerek 43 eser incelenmiştir.

İkinci bölümde manzum nasihat-nâmelerde yer alan konular tesbit edilerek sınıflandırılmıştır.

Üçüncü bölümde, Nâbî'nin yetiştiği sosyal ve edebî çevre tanıtılarak, şairin hayatı, eserleri ve edebî çevre tanıtılarak, şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği verilmiştir.

Dördüncü bölümde Hayriyye, içerik ve şekil bakımından incelenmiştir. Hayriyye incelemesinde, Nâbî'nin, "din, ibadet, ahlâk, tasavvuf, konularındaki görüşleri tesbit edilerek, Osmanlı Devleti kurumlarına bakışı ve yöneltiği eleştirilerine yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Hayriyye'ye yöneltilen eleştirilerin toplu bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde, genel bir değerlendirme yapılarak eserin edebiyatımızdaki yeri ve değeri tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Metin bölümünde ise, altı yazma ile bir baskı nüshasının karşılaştırılmasından elde edilen tenkitli Hayriyye metni verilmiştir.

Turcology in Turkey: Selected papers, 2007, Szeged, s. 79-106

The most literary Ottoman pilgrimage narrative: Nabi's Tuhfetü'l-haremeyn*

Menderes Coşkun
University of Kırıkkale, Kırıkkale

Introduction

The most literary and celebrated pilgrimage narrative composed in Ottoman *inşa* (artistic prose) is the *Tuhfetü'l-haremeyn* (The gift of/from the two sanctuaries) by the leading poet Nabi (1642–1712). It includes historical, sociological, geographical and autobiographical information. However, despite its importance and celebrity, it has not been studied properly so far. In this study, I concentrate on the main aspects of Nabi's pilgrimage journey and narrative, which have been overlooked in previous studies, seeking answers either factual or speculative to a number of basic questions, among which are the following: Where does Nabi's narrative stand in its genre? What motivated Nabi to compose such an elaborate text, which certainly required special effort and much time? What were his aim and priorities in his account? In what year did Nabi complete his text, was it 1090, 1093 or 1094? Where do a great number of the verse quotations come from? What route did he follow? What made him undertake an independent and long journey through Jerusalem and Egypt while the annual official caravan was more direct and presumably more secure? Which month or season of 1089/1678 did Nabi set out on the journey? How long did his journey last? The present study therefore sheds light on several aspects of Nabi's journey and narrative.

The *Tuhfetü'l-haremeyn* as a literary narration of the pilgrimage journey produced in a very elaborate and metaphorical language stands unique in

* *Turcicae: Revue d'Etudes turques peuples, langues, cultures, Etats* 32 (2000), 363–388.
I am grateful to Dr. Christine Woodhead and Dr. Paul Starkey of University of Durham for their suggestions during the preparations of this study, which is extracted from my PhD thesis.

NÂBÎ'NİN "HAYRÎNÂME" ADLI ESERİ

Ali Fuat BİLKAN (*)

Edebiyat tarihimizde diğer sosyal bilimlere, özellikle de tarih ve sosyolojiye malzeme olabilecek binlerce eser mevcuttur. Türk milletinin inancı, yaşayışı, kabulleri ve tavırlarını büyük bir samimiyetle yansıtan klâsik eserlerimiz, ırk, çevre ve zaman gibi kriterlerin ışığında edebî esere yaklaşan "edebiyat sosyolojisi"nin kabulleriyle ve tahlilci bir zihniyetle yeniden ele alınmalıdır.

Bir toplumun ifadesi olarak kabul edilen edebî ürünlerin günümüzde birer malzeme olarak yeterince kullanılamadığı bir gerçektir. Nesiller boyunca devam eden yargıların şahsiyet üzerinde olduğu gibi, bir bütün olarak toplum üzerinde de büyük etkisi vardır. Türk Milleti İslâm inancını kabul ettikten sonra bu anlamda yeniden bir "şahsiyet bulma" vetiresine girmiştir. Önceleri "Gâzîyân-ı Rûm" denilen alp-erenlerin, daha sonra velî ve dervişlerin telkinleriyle yoğrulan Anadolu insanı, Selçuklu ve Osmanlı imparatorlukları ile müesseseleşmeye doğru gitmiş ve atlı göçebe bir toplumdan, yerleşik bir toplum vasfına girmiştir. Yerleşme ve mekân fikri ile beraber, toplumda yeni normlar söz konusu olmuş, insan ilişkilerinin boyutlarındaki zorlama neticesinde ayrıntılı bir kurallar silsilesine ihtiyaç duyulmuştur.

Temeli Kur'an ve Sünnete dayalı dinî normların telkini vesilesiyle **Kutadgu Bilig**'den başlayarak günümüze kadar birçok eser yazılmıştır. İlk dönemlerde Gazâlî'nin , "İhyâü 'Ulûmid'din"i, ve Türkçesi ile "**Ey Oğul**" gibi eserlerinin yanısıra Arapça ve Farsçadan da birçok eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserlerin çoğunu, genel ahlâk kitapları, siyâsetnâmeler, nasihâtnâmeler, fütüvvetnâmeler ve öğüt verici diğer dinî eserler teşkil etmektedir. Türk insanının yetişmesinde büyük rolü bulunan bu nevî eserler, sadece telkin edip öğüt vermekten ibaret olmayıp, yazıldıkları devrin bazı hususiyetlerini de taşımaktadırlar.

Nasihâtnâme türünün özelliklerini taşıyan ve 17. yüzyıl Divân edebiyatı şairi Nâbî'nin yazdığı "**Hayrî-nâme**" yahut daha çok kullanılan adıyla "**Hayriye**", bu yönüyle gerek edebiyatımızda gerekse dünya edebiyatında oldukça tanınmış bir eserdir. Hakkında birçok yazı ve araştırma bulunan bu eseri daha geniş bir şekilde günümüz Türk insanına tanıtmak amacıyla inceledik. Öncesinde, eser hakkında açıklayıcı bilgiler de vererek eseri değerlendirdik.

Nâbî, bu eserde oğlu Ebulhayr Muhammed Çelebi'nin şahsında bütün gençlere hitabetmektedir. Bu bakımdan eser, istek ve nehylerden oluşmaktadır. Bir baba samimiyeti ile oğluna hayatta karşılaşacağı zorlukları ve bunlardan uzak, emin bir şekilde yaşama yollarını anlatan Nâbî, sosyal tenkid alanında da kıymetli bilgiler vermektedir.

Ancak eseri yorumlarken, bazı özelliklerin tamamen 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'na ait olduğunu ve hükümlerin bazısının günümüzde geçerliliğini yitirdiğini dikkate almak gerekmektedir.

Nâbî'nin kurumlar ve bu kurumların başındaki kişilerin vasıfları ile ilgili yargıları tam anlamıyla çöküş döneminin bir tablosu mahiyetindedir. Bununla beraber eserde, kalıcı olan ve bugün de rahatlıkla söz konusu edilebilecek birçok hususiyet bulunmaktadır. İnsanoğlunun "değişmeyen" bazı huy ve hasletleri hakkındaki yargılar ile kurum ve mesleklerin işleyişi ile ilgili sözler, bu bakımdan ebediyen geçerli olabilecek ölçülerdir.

Gerek Türk Halk Edebiyatı'nda gerekse Divân Edebiyatı'nda siyâsî, sosyal, tasavvufî veya şahsî düşünceleri ihtivâ eden çok sayıda nasihâtnâme türü eser kaleme alınmıştır. Daha ziyade "**Hayriyye**"[1] adıyla bilinen Nâbî'nin bu eseri, oğlu Ebulhayr Muhammed'e hitaben, Ebulhayr henüz yedi yaşındayken, H. 1113/M.1701 tarihinde yazılmıştır.

Nâbî, eserinde:

Seni verdi bana ey feyz-i meâb
Mevsim-i sinn-i kebirde Vehhâb

Doğıcak 'âleme hüsnün mâhı
Güzerân olmuş idim pencâhı

Çâr ü pencâhda verdi seni Hak
Heft sâlinde yazıldı bu varak[2] *diyerek*

(*) Gazi Üniv. Gazi Eğt. Fak. Türk Dili ve Edb. Böl. Öğr. Gör.

D. 087

Ebulhayr'ın doğumunda hayli yaşlı olduğunu belirtmektedir. "Nâbî'nin bu oğlunun 1106/1694 tarihinde dünyaya geldiği ve Hayriyye'nin de o yedi yaşında iken -yani 1113/1701'deyazıldığı belirtildiğine bakılınca şairimizin 1502/1642 yılında doğduğu belirlenmiş olur"[3].

Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezni ve mesnevi nazım şekli ile yazılan bu eser, Türk edebiyatında özel bir yere sahiptir. Hayrî-nâme, 35 bölümden oluşan 1653 beyitlik bir eserdir. Bu bölümleri muhtevaları bakımından şu şekilde tasnif etmek de mümkündür:

a. Giriş (l. Bölüm)
b. Nâbî'nin otobiyografisi ve sebeb-i nazm (2.3. bölümler)
c. İslâm dininin vecibeleri (4.5.6.7.8.9.10.11. bölümler)
ç. İstanbul'un tavsifi (2. Bölüm)
d. Güzel ve güzelliklerin anlatılması (13.Bölüm)
e. Cömertlik, İyi huy, Yalan, İçki, Meslek Seçimi gibi konularda Nasihatlar (14.15.16.17.18.19.20.21.22.23. Bölümler)
f. Bahar tasviri (24. Bölüm)
g. Şiir ve şair bahsi (25. Bölüm)
ğ. Evlilik, maişet bahsi ve kurumların tenkidi (26. 27. 28. 29. 30. 31. bölümler)
h. Bazı ilimler hakkında (32.33.34. bölümler)
ı. Du'â faslı (35. bölüm) (4).

Hayrî-nâme'deki"satrancın ve tavlanın oynanması", "hicvin kötülüğü" "evlilik".. vs. gibi ana başlıkların birçoğu, **Kutadgu Bilig, Garib-nâme, Murad-nâme, Kâbusnâme, Pendnâme, Ma'rifetnâme** gibi klâsik eserlerimizde de mevcuttur. [5] Bu durum, gelenekte varolan ve edebî eserlere de yansıyan İslâm ahlâkının temel normları ile ilgilidir. Nitekim. Nâbî'nin hediye almak, sözünü tutmak, kibirlilikten kaçınmak, davete icâbet etmek, kimsenin ayıbını yüzüne vurmamak, kimsenin gönlünü kırmamak.. gibi ahlâkî telkinlerinin temelinde Kur-an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler vardır. Genellikle iyi ve saadetli bir hayat için gerekli öğütlerden oluşan bazı bölümlerde ise, yalan söylemememin, kumar ve uyuşturucudan uzak durmanın, dedikoduculuk yapmamanın "mümin" vasıflarından olduğu belirtilir.

Ayânlık[6], Kassamlık[7], Paşalık, Tabîblik, Ziraat erbabı, Kimyâgerlik gibi meslekler üzerinde duran Nâbî, devlet kademelerini, üst mevkileri tercih etmez. Kimyânın[8] boş bir uğraş olduğunu ve akıllı kimselerin kimyâdan uzak durması gerektiğini belirtirken, tabîblik ve ziraatçilik konusunda daha farklı yaklaşımlarda bulunur. O'na göre, tabîblik eğer ehil bir kimseye tevdî edilirse, çok iyi bir meslektir. Ama çözülme döneminde diğer bütün kurumlardaki başıboşluğun tabîblik için de söz konusu olduğunu söyler. Ziraati, kutsal bir meslek olmasına rağmen, meşakkatli ve riskli bir iş olması dolayısıyla tercih etmeyen Nâbî'nin artık tarım toplumunun temel normlarından şüphe duyması dikkate değer mahiyette "sosyolojik" bir vakıadır.

Nâbî'nin gerek Hayrî-nâme'si, gerekse diğer eserleri bu nevî sosyolojik vakıaların tespiti ve tahlilinde elverişli bilgiler vermektedir. Nitekim Prof. Sabri F. Ülgener, çözülme dönemini ihtiva eden ahlâk ve zihniyet dünyası üzerindeki araştırmalarında Nâbî'nin özellikle Hayrî-nâme ve Türkçe Divân'ından önemli ölçüde yararlanmıştır[9]. Ancak Ülgener'in Nâbî'yi yorumlamasında üzerinde durulması gereken bazı hususiyetler vardır. Ülgener, Nâbî'ye yaklaşırken zaman zaman beyitlerdeki ifadeleri eserin bütünlüğü çerçevesinde düşünmeyi ve değerlendirmeyi ihmâl etmektedir. Meselâ, Nâbî'nin Hayrî-nâme'sinden aldığı, "Erişe nimet-i Hak bî-zahmet" yahut "Bulasın devleti bî-say ü amel" ifadeleri üzerinde yürüttüğü, "Tanrı nimetlerine zahmetsizce kavuşmak", "dünya nimetini emeksiz, gayretsiz, ayağı dibinde bulma hayali" niteliğindeki yargıları(10), burada tenkid edilmesi gereken yanlış tespitlerdir. Zira bu ifadeler eserin dua bölümünden alınmış ve en sade vatandaşın bile evlâdına, "tuttuğun altın olsun", "Allah dilediğini versin", "Allah zahmet çektirmesin" şeklindeki dua ve temennilerinden farksızdır. Demekki bunlar gelenekte varolan ve Türk insanının dua mahiyetinde söylediği cümlelerdir.

Ayrıca Nâbî'nin bu nevî şiirlerini değerlendirirken devrin şartlarını her zaman ön plânda tutmalıdır. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Nâbî'nin oğluna "felsefe ve tecrübeyi yasak ettiğini" söylemekte ve buna:

"Hikmet ü felsefeden eyle hazer
Evliyâ nüshasına eyle nazar"[11] beyitini

örnek vermektedir. Bize göre burada söz konusu kavramların, Batının anladığı mânâda "tecrübe, hakîmlik" ve "felsefe" olarak değil, temeli bâtıl inanışlara dayanan bir dizi zihnî hurafenin tenkidî mahiyetinde ele alınması gerekmektedir. Bununla beraber, "felsefe"nin genelde İslâm ulemasınca da menfî olarak değerlendirildiği bilinmektedir.

Nâbî'nin takdir ettiği tip, önceki alp, gâzî, âhî ve velî.. tiplerinden oldukça farklı bir tiptir. "Nâbî insanda şu gayeyi gözetir. Ne itikâfa çekilir gibi dünyadan çekilme ve ne de maddî ihtirasların peşinde koşarak bir yaşama biçimi. Üçüncü bir hayat tarzı ki o da bu iki anlayış arasında mutavassıt olmaktır"[12].

28 HAZİRAN 2000

Dergi / Kitap Kütüphanede Mevcuttur

Şunun kim olmaya ḳalbinde ʿĭşḳı
Saʿādetdür kişiye ʿĭşḳ-bāzī
Mecāzī daḥi ḫōş ḥāledür ey yār
Bu söz olduğĭ içün pend-i ʿuşşāḳ
Ḥaḳīḳī açmayĭcaḳ hīç rāzi
Ki zīrā ʿīşḳ ʿālem maṭlabıdur.
Durişgil ḳoma elden hīç ʿĭşḳı
Ḥaḳīḳī bulmağı isteyen ādem
Ḥaḳīḳīye egerçe yoḳturur ḥad
O sedde uğramadan hīç ādem

Temām olmaz iki ʿālemde ṣıdḳı
Gerek olsun ḥaḳīḳī yā mecāzī
kim kimüñ kim eline gırerse ol kār
Anuñçün oldĭ bu meşhūr-ĭ āfāḳ
Gerekdür kim olsa bārī mecāzī
Zülāli āb-ĭ kevser meşrebidür
Mecāzīden bulınur çün ḥaḳīḳī
Mecāzī ile gerek kim ola hem-dem
Mecāzī līkin olmışdur añā sed
Ḥaḳīḳīye ola bilür mi maḥrem

Sultan Cem
(Cemşid ve Horşid) mesnevisi

Hepsinin bu yolda ayrı ayrı vazifeleri vardır. O halde niçin şairin can ve akıl, yani madde ihtirası mazur görülmesin. "Ey sevgili, eger gücenmezsen o perişan zülfü tarayım sonra öleyim' beytinde san'atkârın belâgat kudreti karşısında hayran olmamak kabil değildir. Taramak, perişan bir zülfü- çünkü zülf perişan halinde güzeldir- taramak, onu düzeltmek, düğümlenen yerleri çözmek demektir. Türlü tezahürleri ile binbir düğüm gösteren yaradılışı nizama koymak, düğümleri çözmek; ve bu suretle onun içinde yolunu kaybeden, vazifelerinden ayrılan, dalalete düşen can, akıl ve gönlü bulub onları hakikî vazifelerine iade etmek bir taramak kelimesi içindedir. Ve sonra teşviş eğer olmazsa cümlesi bir tâbir olarak "güçenmezsen, hâtırına bir şey gelmezse" makamında kullanılan bir itizar cümlesi olmakla beraber; taramak fiilinin tamamen aksidir. Teşviş, karıştırmak demektir. Elbet tarayınca teşviş giderilir.

02 MART 1993

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. 11, 1961 İstanbul s. 25-44

NÂBİ VE «ORTA İNSAN» TİPİ

MEHMED KAPLAN

Çıkma aylarca der-i hânenden
Taşra meyl eyleme kâşânenden
Al kitâbın ele setr eyle derin
Olmasın hâric-i derden haberin
Oku âyât u hikâyât u kasas
Verir insâna mezâyâ-yı hasas
Açma söz kadı ile pâşâdan
Sana lâzım değil ol gûne suhan
Meclisinde biri alırsa dile
Anı iskâta çalış san'at ile
Etmesin ömr güzer laklak ile
Halkdan kendin uğurla sakla
Kani ol dağdağaya olma karîn
Nân-ı huşk ile geçin ol tek emin
Âdeme lâzım olan râhatdir
Ko desinler sana bî-himmetdir

1701 yılında yazmış olduğu *Hayriyye* adlı mesnevisinde Nâbi oğluna ve devrinin gençlerine bu öğüdü veriyor[1]. Burada, kendi içine kapalı, kültürlü olmakla beraber sosyal meselelere karşı lâkayd, dış dünya ile ilgisini kesmiş, rahatından başka bir şey düşünmeyen insan tipine has davranış tarzının makbul bir örnek haline geldiğini görüyoruz.

Tanzimat'dan sonra Batı tesiri altında vücude gelen Türk Edebiyatı, denilebilir ki baştan sona kadar bu tipi ve bu davranış tarzını tenkid eden sayfalarla doludur. İlk defa Namık Kemal'in kendi şahsiyet ve eserleriyle ortaya koyduğu, daha sonraki Türk edipleri tarafın-

1 *Hayriyye-i Nâbi*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1292, 32. s. Bu makalede Nâbi'nin muhtelif eserlerini toplayan bu baskı kullanılmıştır. Kitapta her kısma ayrı numara verildiği için gösterilen rakamlar o kısımda aranılmalıdır.

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan: Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu [6-8 Mayıs 2005 Şanlıurfa]; Şanlıurfa 2006, s. 156-169.
Yayına Hazırlayanlar: Eyyüp Azlal, vd.
30 AĞU 2006

NÂBİ'NİN ŞİİRLERİNDE DÖNEMİNİN SOSYAL ELEŞTİRİSİ

Ömer SAVRAN
HR. Ü. Öğr. Üyesi

Nâbi'nin yaşadığı 17. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun en karışık olduğu, toplumsal yapının bozulmaya başladığı, dışarıda başarısız savaşlar sonucu yenilgilerin arttığı, içeri de ise isyan ve ihtilallerin baş gösterdiği bir dönemdir. Çalışmamızda, bu çağda yaşamış divan şairlerinden Nâbi'nin gazellerinde o döneme ait sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki yapısal bozukluklarını dile getiren şiirleri tespit edilmiş ve sanatçının bu konular üzerindeki değerlendirmeleri üzerinde durulmuştur.

Giriş

Nâbi'nin yaşadığı XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, tarihinde o zamana kadar görmediği ezici sorunlarla karşı karşıya kalır. Bu yüzyılda siyasal ve ekonomik sorunların yanı sıra kişisel ve toplumsal değerler de tehlikeye düşmüştür. Oysa geleneksel Osmanlı toplumunun geleceği, bir bakıma, öteden beri sürdürdüğü bu değerlerin korunmasına bağlı olmuştur.

Toplum yapısıyla sanatçının hayata bakış açısı ve edebî kişiliği arasındaki ilişkinin özelliklerini belirlemek bir ölçüde toplumsal yapıya bakmayı gerektirir.[1] Bu nedenle özellikle XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun siyasi ve sosyal görünümüne değinmek gerekir. XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun en karışık olduğu, dışarıda başarısız savaşların, memleket içinde isyan ve ihtilallerin etkisiyle bocalamalar içinde geçtiği bir dönemdir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında görülen gerileme başlangıcı, kuvvetli bir idarî teşkilata dayanan devletin zenginliği ve debdebesi sebebiyle hissedilmemiş, fakat XVII. yüzyıl başlarında bütün belirtileriyle ortaya çıkmıştır.

Bu yüzyıl, imparatorluğun kuruluşundan beri sürekli bir tempo ile devam eden yükselme ve gelişmenin durduğu ve hatta birçok kurumlarda bir gerileme hareketinin başladığı bir devre rastlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda XVII. yüzyılda Sultan I. Ahmet (saltanatı: 1613–1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), IV. Murat (1623-1640), Sultan İbrahim (1640-1648) ve IV. Mehmet (1648-1687) padişahlık etmiştir.

Çoğu zayıf ve tecrübesiz olan bu padişahlar devrinde, devlet idaresi zayıflamış, halk arasında sızlanmalar ve şikâyetler çoğalmış, devlet idaresinden memnun olmayanların sayısı artmıştır. XVII. yüzyılda imparatorluğun içine düştüğü buhranın sebeplerini Haluk İpekten kaynaklara bağlı olarak Nef'i adlı eserinde şu şekilde ifade eder: [2]

1. Dönemin padişahlarının zayıf oluşu, devlet idaresinde ikinci derecede kudret sahibi olan sadaret makamının umumiyetle cahil ve yetersiz insanların eline geçmesine sebep olmuştur.

2. Çeşitli kesimlerin (saray kadınları, ağalar, dönemin askerleri) idareye karışması sonucu adam kayırma ve hırsızlık dedikodularının artması yüzünden sık sık yönetim değişiklikleri olmuştur. Dürüst ve kıymetli vezirler sadaretten uzak kalmışlar; makam ve servet hırsları, kinler, düşmanlıklar pek çok sadrazamın hayatına mâl olmuştur. Öte yandan sadaret isteklileri hiçbir zaman eksilmemiş; türlü dolambaçlı yollardan bu makama ulaşanlar da kısa zamanda aynı akıbete uğramışlardır. Hânedan ve sadaret makamı bu hâle gelince diğer yüksek memuriyetler de alınıp satılır birer rüşvet ve ticaret malı hâline dönüşmüştür. Bu durum bilgisiz ve beceriksiz kişilerin memuriyete getirilmesine sebep olmuştur. Dönemin bir diğer özelliği ise ordudaki askeri disiplinin bozulmuş olmasıdır. Düğünlerde ustalık gösteren cambaz ve hokkabazların Yeniçeri ocağına yazdırılması, askerin dükkân açıp esnaflık etmesi için izin verilmesi, bu konuyla ilgili geleneklerin bozulmasına sebebiyet vermiştir.

3. Hazine, memur maaşlarını ve asker ulufelerini ödeyemez hâle gelmiştir. Hazinenin açığını kapatabilmek için saray eşyasının eritilip akçe kesilmesi de işe yaramayınca çeşitli vergilerin konması, halk arasında şikâyetlerin artmasına sebep olmuştur.

4. Vergilerin ağırlığı, hayat pahalılığının artması, adaletsizlik, halkın yer yer kıpırdanmaya başlamasına sebep olmuştur. İstanbul'daki Yeniçeri ve sipahi ayaklanmalarına karşılık, Anadolu'da Celalî isyanları baş göstermiştir. Önceleri halkın da iştirakiyle, zulme karşı ve iyi niyetle başlayan ayaklanmalar zamanla çapul ve yağmacılığa dönüşmüştür.

5. Devlet idaresinde ve bunun sonucu olarak bütün kurumlarda bir gevşeme ve çözülme devam ederken, buna bir de ulemâ sınıfının taassubu eklenmiştir. Bu zümreden bazıları tavırlarını temellendirmek için Birgivî Mehmet Efendi'nin (ö.1573) eserlerini kullanmışlardır. [3]

XI. TÜRK TARİH KONGRESİ
Ankara: 5-9 Eylül 1990.
Kongreye Sunulan Bildiriler - c. III
Ankara-1994, s. 921-937.
DN: 29142-3
956.004
TÜR,T

10 ARALIK 1994

NABÎ'DE URFA VE ÇAĞININ BAZI OLAYLARI

ABDÜLKADİR KARAHAN

Tarih, kültür, bilim ve uygarlık merkezlerimiz arasında kendine özgü yeri ve şöhreti bulunan *Şanlıurfa'nın yetiştirdiği* en büyük ve en *mütefekkir şair* - tartışmasız ve tereddütsüz - diyebiliriz ki: *Yusuf Nabî* (1642-1712)'dir. Klasik Türk Edebiyatının *Fuzulî* (1480?-1556), *Bakî* (1526-1600), *Nef'î* (1572?-1635), *Nedim* (1680? - 1730) *ve Şeyh Galip* (1757-1799) misalı üstad simaları gibi *Nabî* de kendine özgü diyebileceğimiz bir uslûp şairi, bir edebî okul sahibidir. Eskiler onun için: "*Ekmel-i Şuarâ-yi Rum = Anadolu Şairlerinin en mükemmeli*" deyimini kullanmışlardır ki, bu, çok yerinde bir değerlendirmedir. *Tanzimat* döneminin nesir ve nazımda güçlü şahsiyetleri başında gelen *Ziya Paşa* (1825-1880) ile *Yeni Türk Edebiyatının* ön saftaki şairlerinden - ve bir dönem de Urfa Milletvekilliği görevinde bulunan- *Yahya Kemal Beyatlı*'nın de (1884-1958) *Nef'î* ve *Nabî*'yi: "İstanbullu olmadıkları halde Türk dilini genişleten, çeşitlendiren, edebî dili - çağlarının fesahat ve tabiatına göre- güzelleştiren zatlar olarak öğmeleri de" hemşehrimizin yaşadığı dönemden başlayarak günümüze kadar (XVII-XX. yüzyıllar) şöhret ve nüfuzunun devam ettirdiğinin kanıtını, belgesini oluşturur...

Şairimizin edebî hüviyeti hakkındaki bu bir kaç cümleden sonra asıl yazımızın konusu olarak seçtiğimiz *Nadî'de Urfa ve Çağının Bazı Olayları* ile ilgili incelememize geçebiliriz.

I. *Yusuf Nabî, Hac Farizasını edâ* etmek üzere yola çıktığında (1678) mübarek toprağını ve yakın akrabasını ziyaret fırsatını da elde ettiği doğum yeri olan *URFA*'yı unutmamıştır. Münasebet düştükçe buradan sözaçmış, her halde, *Halep'te* ikamet ettiği yıllarda (yaklaşık olarak 1687-1710) bir kaç defa gönül dolusu sevgi ve bağlılıkla övdüğü *Ruha = Urfa*'yı ve yakınlarını görmeğe de gitmiştir. O, en güzel ve etkileyici olmak üzere *Urfa* ile ilgili mısralarını *Halep'te doğan oğlu Ebülhayr Mehmed Çelebi* (1694) adına 1701'de yazdığı *Hayriyye*'de nazım ipliğine dizmiştir. İşte şairimizin *Hayriyye*'nin baştaraflarında "*Matlab-i İcmal-i*

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

Nâbî'nin "Sulhiyye"si ve 'Yorgun Osmanlı'

16 MAYIS 1994

ALİ FUAT BİLKAN

Nâbî , 17. yüzyıl Osmanlı düzeni hakkındaki tespitleriyle ve sunduğu çözüm yollarıyla **"hikemî tarzın öncüsü"** (1) olarak kabul edilir. Nâbî 'nin bu yönüyle ilgili olarak akademik düzeyde çeşitli araştırma ve incelemeler yapılmıştır. (2) Nâbî 'nin tarafımızca hazırlanmış olan "Türkçe Divânı"ndan (belki de şiirlerinin hepsini ilk kez birarada görmekten kaynaklanan bir avantajdan) hareketle, şairin diğer sosyal bilimlere de kaynak teşkil edebilecek bakış tarzını değerlendirmeye ve devrin sosyokültürel yapısıyla ilgili bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağız. Bu sonuçlar, elbette ki ilk kez bizim tespit edeceğimiz sonuçlar değil. Tarih ve sosyoloji alanlarındaki çalışmalarla, 17. yüzyılla ilgili hemen pekçok mâlumat ortaya çıkarılmıştır. Bizim yapacağımız çalışma, yıllarca "soyut", insan ve toplumdan uzak" olarak nitelenen Osmanlı Edebiyatı'nın da Osmanlı düzeniyle ilgili araştırmalarda "önemli" bir kaynak olduğunu -örneklerle- göstermektir.

Nâbî hakkındaki çalışmalarımızın sonunda, 17. yüzyılın "değişimin kritik dönemi" vasfına sahip olması dikkatimizi çekti. Şairin, gazel ve kasidelerindeki pekçok beyit, "değişmiş, asıl anlamını yitirmiş kavramların", unutulmuş değerlerin", "kalmamış niteliklerin" neler olduğunu ortaya koyar. Bu değerlerin 17. yüzyıl öncesiyle, 17. yüzyıldaki durumlarını mukayese etmek **"değişen zihniyeti"** de ortaya çıkaracaktır.

İncelememize konu olan "Sulhiyye", 121 beyitlik bir kasidedir. Bu kaside 1697-1702 tarihleri arasında sadaret makamında bulunan Amcazâde Hüseyin Paşa'ya takdim edilmiştir. (3)

Sulhiyye, "barışa ait, barışla ilgili; savaştan barışa geçilmesi münasebetiyle yazılan şiir" anlamlarına gelmektedir. Sulh, İslâm tarihinde genellikle "müslümanların lehine sonuçlanan" bir uygulama olagelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de *"Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan kişilerle harp ediniz"* (Tevbe, 29). Veya *"Müşriklerin sizinle toptan harp ettikleri gibi siz de onlarla harp edin"* (Tevbe, 36) gibi, "cihâdı teşvik eden" pekçok âyet bulunmaktadır. Bu konudaki *"Allah yolunda savaşan kimseye cennet vâcip olmuştur"* ve *"Cennet kapıları kılıçların gölgesi altındadır."*(4) Hadis-i şeriflerinde de ifadesini bulan **"İslâmî anlayış"**, cihâdın teşvik edilmesi yönündedir. Bedir, Uhud ve Hendek gazvelerinden sonra, müşriklerle imzalanan Hudeybiye Antlaşması'nın bazı maddeleri, ashab arasında rahatsızlıklara sebep olmuşsa bile, *"apaçık bir fethin"* (5) müjdecisi kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıla kadar genellikle karşısındakileri antlaşma yapmaya zorlaması ve bu antlaşma maddelerinin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleşmesi bilinen bir husustur. Nâbî 'nin yukarıda bahsi geçen "Sulhiyye"si, 1699'da "Karlofça Antlaşması"nın imzalanması üzerine kaleme alınmıştır. Osmanlı'nın Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rus temsilcileriyle bir araya gelerek imzaladığı bu antlaşma (6), ile 1683'teki Viyana kuşatmasından beri devam eden savaşa da son verilmiştir. Bunun da ötesinde Osmanlı İmparatorluğu, tam 15 yıl antlaşma yapılan ülkelerle yaşadığı savaş halini de noktalamıştır.

Nâbî , "Sulhiyye"sine:

Li'llâhi'l-hamd olup ma'reke-i ceng tamâm
Buldı âlem yeniden sulh u salâh ile nizâm

Beytiyle başlamaktadır (7). Savaşın tamamlanması üzerine Allah'a hamd eden şair, savaşı "sermâ-yı sitem" (eziyet kışı), barışı ise "bahâr-ı râhat" olarak tanımlar. Cenge, cihâda alışmış bir zihniyetin, "ikbâl devrinden" bir asır sonra, barışı "Allah'a hamd olsun" duasıyla karşılaması, Karlofça'nın imzalandığı ortamın zorluğunu da göstermektedir. Osmanlı "doğudan batıya kadar" geniş bir coğrafyada savaşmaktadır. Üstelik "kimse bu savaşın nasıl sona ereceğini" de bilememektedir:

Şarkdan garba tolup arbede-i ceng ü cidâl
Kimse bilmezdi ne yüzden bulacağın encâm

Nâbî , barışa giden yolun zorluğuna ve mülkün karşı karşıya bulunduğu tehlikeye de dikkat çeker:

Hâtıra gelmez idi bir dahi fikr-i sıhhat
Mübtelâ-yı maraz olmışdı mizâc-ı eyyâm
Nice imdâd u fürû' u teba'ından gayrı
Çâr çâsâr-ı yesâr itmiş iken harbe kıyâm

"Demirsiz mülk gemisinin batmakta olduğu bir sırada, Allah'ın yardım rüzgarı erişip bulutları dağıtmıştır":

Garka yaklaşmış iken keştî-i bî-lenger-i mülk
Bâd-ı tevfîk irüşüp eyledi tefrîk-i gamâm

"Bu antlaşma, **köle ve cariyeler**'in âzâd edilme belgesi olmuştur. Artık savaş hali, barışa tebdîl olmuştur. Dost ve düşman dostluk şarabıyla bir araya gelmiş, alındaki düğümler yerini gülümsemeye bırakmıştır. Ceng toprağına ekilen tohumdan, Allah'ın feyziyle sulh başağı meydana çıkmıştır":

Hâk-i cenge ekilen tohumdan itdi giderek
Feyz-i Rabbânî ile sünbüle-i sulh kıyâm

Nâbî , barış ortamında savaş vasıtalarının da ayrı bir mânâ kazandığını söyler. "Siper"in yerini "neş'e meclisinin halkası", "süngüler"in yerini "neyler", "ağır zırhın" yerini ise "sevgilinin endamına yakışan giysisi" almıştır. Gezmeden saçı sakalı ağarmış olan tuğlar, artık dinlenmek için uykuya çekilmiştir:

Gezmeden saçı sakalı ağarup tûğlarun
İtdi pîrâne-ser âsâyiş içün meyl-i menâm

Be beyit, Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyılda doğuda ve batıda pekçok cephede sürdürdüğü savaştan artık **yorulduğunu** da ele vermektedir. Bu ortamda artık tuğların dinlenmesi gayr-ı irâdîdir. "Top ve tüfek susmuş, kurşun aradan çıkmıştır. Artık sefirlerin gelip gitme zamanıdır." Bilindiği gibi, Karlofça Antlaşması sırasında ilk kez altı devletin olağanüstü yetkilerle mücehhez elçileri bir araya gelmiştir:

Çıkdı üsrüb aradan topu u tüfeng itdi sükût
Oldı âmed-şüde âmâde sefîr u peygâm

"Düşmana tüfeğin nişangâhından bakmak yerine dürbünle dostun gelişini seyretmeyi" tavsiye eden Nâbî , korku ve tehlikenin bittiğine inanmak ister:

Yitişür hasma nişângâh-ı tüfekten bakdun
Dûr-bîn al ele gör kanda ider dost hırâm
Mahv olup defter-i dilden eser-i havf u hatar
Düşdi peygûle-i idbâra gumûm u âlâm
Allâh Allâh ne bu şâdî bu meserret bu neşât
Bunu ru'yâda hayâl eylemez idi evhâm

17. yüzyıl, esasen bir**"istikrarsızlık yüzyılı"**dır. Bir yüzyılda (1603'ten 1703'e kadar) 9 padişah sığdırılmış, Vezir-i azamlık makamı tam 62 kez el değiştirmiştir. Bu durum, "devletin kötü gidişini kim engelleyecek?" "Kurtarıcı kim olacak?" gibi soruların yüksek sesle telaffuzuna yol açmıştır. Şair bu ortamı, "zelzele-i hâile" (trajik deprem) ifadesiyle belirtir. Bu korkunç depremde işlerin bir daha düzelebilmesi, kimsenin aklından geçmemektedir:

Kimse bu zelzele-i hâileden ummaz idi
Ki bula bir dahı erkân-ı umûr istihkâm

Nâbî'nin, 17. yüzyılın sonlarında devletin düştüğü hali, **"perişânlık"** olarak vasıflaması, Osmanlı insanının bu şartlar karşısında ye'se düştüğünü ve ümidini yitirmeye başladığını da göstermektedir. "Yuvarlanmış, mülk atının bir daha ayağa kalkacağı konusundaki ümitsizlik", devlete duyulan güvenin sarsılmaya başlaması ve halkın çaresizliğe itilmesi anlamına da gelmektedir. Yönetime karşı duyulan güvensizlik, Osmanlı toplumunda ilk kez bu kadar net görülmektedir:

Çekmemişdi dahi bu dağdağayı devlet ü dîn
Görmemişdi bu perîşânlığı mülk-i İslâm
Böyle meydân-ı hatarda kim ümîd eyleridi
Eşheb-i mülk tekerlenmiş iken ide kıyâm
Kimün eylerdi güzer dâ'ire-i hâtırına
Ki cihân-ı maraz-âlûde bula sıhhat-ı tâm
Tayy-ı meydân-ı ümîd itmege az kalmış idi
Tevsen-i ye's o kadar itmiş idi bast-ı licâm

Nâbî , işlerin düzelebilmesi için (biraz da kasidenin medhiyye bölümünün özelliği olarak), "emânetin ehline teslim edilmesi" ve "ehil kimselerin iş başına gelmesi" gerektiği kanaatindedir. Gerileme döneminin ana meselesi olan "kaht-ı ricâl" (adam yokluğu) trajedisi, bu vesileyle bir kez daha dikkatlere sunulmuştur.

Ünlü tarihçi Hammer'in Karlofça konusundaki: *"Karlofça barışı, Hristiyanlık için saydığımız sonraki (Pasarofça, Kaynarca ve Edirne antlaşmaları -A.F.B.-) üç muahededen daha çok, daha faydalı ve çokdaha zafer taşıyanı sayılmak gerekir. Çünkü on altı yıldır süren bir savaşa son verdiği gibi, bu savaşta kazanılmış olan Transilvanya ve Macaristan'ın mülkiyetini Avusturya'ya, Mora ve Dalmaçya'nın mülkiyesini Osmanlı hâkimiyetinden çekip alarak Venedik Cumhuriyetine vermiştir."* (8) İfadeleri, meselenin karşı tarafı **"kazançlı"** çıkardığını da vurgulamaktadır.

Batılı tarihçinin bu şekilde yorumladığı Karlofça Antlaşması'nın Osmanlı ülkesinde **"coşkuyla"** karşılanması, 17. yüzyılda durumun sanıldığından daha ciddi bir boyutta olduğunu da göstermektedir. Yorgun Osmanlı'nın Karlofça'da yitirdiği en önemli topraklardan biri de Bosna-Hersek havalisiydi... Bu tarihten itibaren, düşmanın üstünlüğü daha da belirginleşecek ve Osmanlı'nın, "uykuya çekilen tuğları", uyandıktan sonra kendini "cihâd ruhundan, "uzlaşmaya", "taviz vererek anlaşmaya" doğru giden bir "politika"nın eşiğinde bulacaktı. Böylece bir sonraki yüzyılda -Nâbî 'nin revâ görmediği- "ecnebî'nin maslahat-ı saltanata nizâm" vermesi hâdisesi de kaçınılmaz olacaktı.

1. Prof. Dr. Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Yay., Ank. 1987.
2. Dr. Meserret Diriöz, Eserlerine Göre Nâbî , Hacetepe Üniv., İdarî Bil. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, -basılmamış- Doçentlik Tezi, Ank. 1976. ; Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Nâbî, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1987.; Doç. Dr. Tunca Kortantamer, Nâbî 'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Eleştirisi, Tarih İncelemeleri Dergisi -II, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yay. İzmir, 1984, s. 83-116; Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî , (İnceleme-Metin), Ankara Üniv. Sosyal Bil. Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, -basılmamış- Doktora Tezi. 1990.
3. Ali Fuat Bilkan, Nâbî 'nin Türkçe Divânı, Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enstitüsü, Türk Dili ve Edeb. Böl. -basılmamış- Doktora tezi, Ank. 1993
4. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I. Cilt, Çağ Yay. İst. 1986, s.371
5. Kur'an-ı Kerim, Fetih Suresi, âyet, 1-3.
6. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, TTK. Yay., III. Cilt, 2. Kısım, Ank. 1982
7. Burada verilen beyitler, yukarıda künyesini verdiğimiz "Nâbî'nin Türkçe Divânı" adlı çalışmamızdan alınmıştır.
8. Baron Joseph Von Hammer Purgsatall, Büyük Osmanlı Tarihi,Üçdal Neşr. İst. 1990, s. 580

DERGÂH, c. V / sayı: 50, Nisan-1994, s. 9.
D1054 / D. 476

05 EYLÜL 1996

TİMAŞ YAYINLARI ■ 291
ŞARK KLASİKLERİ DİZİSİ ■ 1
Seyahatnâme

Bu kitabın seräveni

Hicaz Seyahâtnamesi adlı bu eser, *Osman Okçu*'nun editörlüğünde,
Ajans Tim tarafından baskıya hazırlandı.
Asıl adı *Tuhfet'ul Harameyn* olan bu eser, *Seyfettin Ünlü* tarafından
Osmanlıca'dan günümüz Türkçesine kazandırıldı.
İçdüzeni *Hurşit İlbeyi* tarafından uygulandı.
Kapak tasarımı *Kenan Özcan*'a ait.
Baskı ve cilt takibi *Ekrem Çalış* tarafından yapıldı.
Kitabın kapak baskısı *Seçil Ofset*'te, iç baskısı *Eko Ofset*'te, cilt işlemleri ise *Sistem Mücellithanesi*'nde gerçekleştirildi.
Hicaz Seyahâtnamesi adlı bu eser, 1. baskı olarak 1996 Mayıs'ında yayımlandı.
Kitabın Uluslararası Seri Numarası (ISBN) : 975-362-213-9

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi
Türkocağı Cad. İstanbul Tabib Odası İşhanı No: 17 Kat: 1
Cağaloğlu 34440 İstanbul
Tel: (0.212) 513 84 15 - 16
Fax: 512 40 00

Hicaz Seyahatnâmesi

(*Tuhfet'ul Harameyn*)

ŞAİR NABİ

Mütercim:

SEYFETTİN ÜNLÜ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Demirbaş No: 41050
Tasnif No: 953.7

TİMAŞ YAYINLARI
İstanbul 1996

KİTABEVİ Yayın No: 46

Kapak
MTE

Baskı
Bayrak

İstanbul Nisan 1996

10 TEMMUZ 1996

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi

DİVAN EDEBİYATINDA

NÂBİ EKOLÜ

-eski şiirde hikemiyat-

HÜSEYİN YORULMAZ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Demirbaş No: 140208

Tasnif No: T 811.218
YOR.D

KİTABEVİ

Çatalçeşme Sk. No: 29/13 Cağaloğlu - İSTANBUL
TEL.: (0-212) 512 43 28 - 511 21 43
FAKS: (0-212) 511 42 30

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

ESERLERİNE GÖRE

NÂBÎ

1996

Prof. Dr. MESERRET DİRİÖZ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Demirbaş No: 26511

Tasnif No: T811.218
DİR.N

İSTANBUL 1994

Nicolas VATIN, *Notes sur l'exploitation du marbre et l'île de Marmara Adası (Proconnèse) à l'époque ottomane*

Malgré la proximité de Marmara Adası, les Ottomans (à la suite des Byzantins) pratiquèrent longtemps le remploi, dans des proportions qui paraissent considérables quand on analyse de plus près la documentation du XVIe siècle. Ceci n'allait pas sans difficultés (réquisition de bateaux de guerre ou de commerce, de voitures ou d'animaux). En outre il fallait réparer les bâtiments endommagés. Le marbre était donc réservé à l'élite de l'Empire et au sultan, qui pouvait le saisir où qu'il se trouvât, sans pour autant que sa possession ou son commerce fussent interdits aux sujets.

On continua à récupérer du marbre jusqu'au XVIIIe siècle : toutefois une limite fut probablement atteinte dans la seconde moitié du XVIe siècle, après l'achèvement de la Süleymaniye (où le remploi semble encore avoir été la règle). L'extraction de marbre à Marmara Adası est attestée à partir de 1570. Elle posait des problèmes de transport, mais aussi de main-d'œuvre, qui furent résolus par l'emploi de prisonniers de guerre, tandis que les insulaires étaient contraints par corvées rémunérées à descendre la pierre au rivage. Dans ces conditions, le marbre demeura longtemps un quasi-monopole du pouvoir. On constate une évolution vers la fin du XVIIe siècle, avec l'emploi de tailleurs de pierre libres et rémunérés. Au XVIIIe siècle, la corporation des *ṭaşcı* d'Istanbul participe à l'exploitation du marbre de Proconnèse, désormais vendu en quantités croissantes aux Stambouliotes, en particulier pour la confection de stèles funéraires.

Nicolas VATIN, *Notes on the exploitation of marble and on Marmara Adası Island (Proconnesus) in Ottoman times*

In spite of the proximity of Marmara Adası, the Ottomans (as the Byzantines) practised for a long time the re-use of marble, on a scale that appears extremely large when one studies closely the XVIth-century documents. They had to deal with diverse difficulties (requisitioning of war or trade boats, of carriages and animals), and to repare the damaged buildings. So marble was reserved to the *élite* and to the sultan, who could seize it anywhere, although his subjects were not forbidden to own or sell it.

Re-use of marble went on till the XVIIIth century, but a limit was apparently reached in the second half of the XVIth century, after the achievement of the Süleymaniye (where re-use seems to have still been the rule). Extraction of Marmara Adası marble is attested from 1570 onwards. There were difficulties in transport, but in manpower as well, which were resolved by setting war prisoners to work, while the locals were bound to bring down the stone to the shore (and were paid for it). In such a context, marble remained for a long time a quasi monopoly of the state. A change can be noticed around the end of the XVIIth century, with the employment of free and paid *ṭaşcı*. In the XVIIIth century, the *ṭaşcı* corporation of Istanbul exploits the Proconnesian marble, now sold in greater and greater quantities to the Stambouliots, particularly for the carving of tombstones.

Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

THE MOST LITERARY OTTOMAN PILGRIMAGE NARRATIVE: NABI'S *TUHFETÜ'L-HAREMEYN*

INTRODUCTION

The most literary and celebrated pilgrimage narrative composed in Ottoman *inşa* (artistic prose) is the *Tuhfetü'l-haremeyn* (The gift of/from the two sanctuaries) by the leading poet Nabi (1642-1712). It includes historical, sociological, geographical and autobiographical information. However, despite its importance and celebrity, it has not been studied properly. Here I will concentrate on the main aspects of Nabi's pilgrimage journey and narrative, seeking answers either factual or speculative to a number of basic questions, among which are the following: Where does Nabi's narrative stand in its genre? What motivated Nabi to compose such an elaborate text, which certainly required special effort and much time? What were his aims and priorities? In what year did Nabi complete his text, was it 1090, 1093 or 1094? Where do many of his verse quotations come from? What route did he follow? What made him undertake a long journey through Jerusalem and Egypt on his own, while the annual official caravan was more direct and presumably more secure? In which month or season of 1089/1678 did Nabi set out on his journey? How long did his journey last? The present study therefore sheds light on several hitherto unexamined aspects of Nabi's journey and narrative.

M. Menderes Coşkun est lecteur à l'Université Kırıkkale, Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı böl., 71450 Kırıkkale, Turquie.

* I am grateful to Dr. Christine Woodhead and Dr. Paul Starkey of Durham University for their suggestions during the preparation of this study, which is extracted from my PhD thesis.

18 ARALIK 2001

Turcica, 32, 2000, pp. 363-388

D.124

Miles, *The countries and tribes of the Persian Gulf*, 2 vols., London 1919; Sirḥān b. Saʿīd b. Sirḥān, *Annals of Oman*, ed. and tr. E.C. Ross, repr. London 1984; and information kindly communicated in Mombasa by Shaykh Ahmed Sheikh Mohamed Nabhany. (G.S.P. FREEMAN-GREENVILLE)

NĀBĪ, YŪSUF, an important, highly renowned Ottoman poet of the second half of the 11th/17th and beginning of the 12th/18th centuries.

He came from Urfa (Ruhā, hence Ruhāʾī); on the members of his family cf. M. Diriöz, *Nâbî'nin âilesine dâir yeni bilgiler*, in *Türk Kültürü*, xiv, 167 (1976), 668-73. From mentions in his writings, we know that he was born in 1052/1642-3 and that he moved to Istanbul in his early twenties, i.e., during the reign of sultan Meḥemmed IV (1058-99/1648-87). In Istanbul he enjoyed the patronage of Muṣāḥib Muṣṭafā Pasha (cf. *Sidjill-i ʿOthmānī*, iv, 403-4), who appointed him *dīwān* secretary. In 1089/1678-9 he made the pigrimage, and upon his return Muṣāḥib Muṣṭafā Pasha made him his steward (*ketkhudā*). Following the Pasha's death in 1097/1686, Nābī settled in Aleppo, where he remained for about 25 years. In 1122/1710 Aleppo's governor Balṭadjī Meḥmed Pasha [*q.v.*], in whose entourage he had been, was appointed grand vizier for the second time, and he returned to Istanbul with the Pasha. Here Nābī was first appointed head of the mint office (*ḍarb-khāne emini*), then of the accounting office for Anatolia (*Anadolu muḥāsebedjisi*), and lastly of the registration office for the particulars and salaries of the *Ḳapïkulu* cavalry other than the *siṭāhīs* and the *silāḥdārs* (*süwārī muḳābeledjisi*). He died on 3 Rabīʿ I 1124/10 April 1712 and was buried at Üsküdar in the Ḳaradja Aḥmed cemetery.

Nābī shows great versatility as to subject matter and style in his writings. He wrote both poetry and prose. While some of his work is in more or less straightforward Turkish, some of it is written in a heavily Persianised manner. It can be said that Nābī's prose is generally ornate, whilst his poetry is at least in part composed in relatively plain language. It is his philosophising, moralising tone and his didactic vein that have secured a special position for him in the Ottoman world of poetry. This disposition of his is suitably reinforced by his mastery in the incorporation of proverbs (*irsāl-i methel*). Nābī was immensely popular for a long time, and the title of "king of poets" was bestowed on him. Among his disciples we find Sāmī (d. 1146/1733-4), Rāshid (d. 1147/1734-5), Seyyid Wehbī (d. 1149/1736-7), and Ḳodja Rāghib Pasha (d. 1176/1763).

Nābī's poetical works comprise: (1) His extensive Turkish *Dīwān*, renowned especially for its *ghazels* which dominate in number and in importance. Lyricism, however, is not their strong point; they are characterised by a relatively unadorned language and a sententious style. The *ghazels* are in alphabetical order, with a *rubāʿī* heading each new letter. Nābī's *Dīwān* has been printed twice: in Būlāḳ in 1257 and in Istanbul in 1292. (2) His Persians *dīwānče* containing about 50 poems (*ghazel* and *takhmīs*). (3) *Khayriyye* is Nābī's most famous work. He composed this *methnewī* in Aleppo in 1113/1701-2 for his son Abu 'l-Khayr. It is a book of advice (*naṣīḥat-nāme*) from father to son meant as a guide to life. It is composed in a terse style and contains Nābī's reflections of an educational nature on all aspects of life. This is the work in which his predilection for moralising and philosophising remarks is most in evidence. *Khayriyye* had great popularity and impact; for example, Ibrāhīm Ḥaḳḳī of Erzurum (d. 1194/1780) quoted a number of its *beyts*, albeit without mentioning their provenience, in his *Maʿrifet-nāme* (cf. İ. Pala, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'da Nabî tesiri*, in *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, x [1990], 195-209). *Khayriyye* was printed both together with the *Dīwān* and separately (e.g. *Khayriyye-i Nābī*, Istanbul 1307). Cf. also *Conseils de Nabi Efendi à son fils Abou 'l-Khair, publiés en turc avec la traduction française et des notes par M. Pavet de Courteille*, Paris 1857, as well as *Şair Nabî, Hayriye* (*hzl.* İ. Pala), Istanbul 1989. (4) *Sūr-nāme* (full title: *Weḳāyiʿ-i khitān-î shehzādegān-î ḥadret-i sulṭān Meḥemmed Ghāzī*): This *methnewī* of almost 600 verses is a description of the festivities on the occasion of the circumcision of sultan Meḥemmed IV's sons in Edirne in 1086/1675. Its diction is clear and simple, and it is of some historic and social interest. It was printed in Roman characters, cf. A.S. Levend, *Nâbî'nin Sûrnâmesi*, Istanbul 1944. (Its only known ms. is in the İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, *Ty*, no. 1774, *Mecmua*, margins of 406-58a.) (5) *Khayr-ābād* is Nābī's last *methnewī* (composed in 1117/1705-6) and is not considered one of his more successful works. It is a story of adventure and love in a language laden with Arabic and Persian words. (6) *Terdjüme-yi ḥadīth-i erbaʿīn*: This is regarded as one of the best translations into Turkish of Djāmī's [*q.v.*] *Ḥadīth-i arbaʿīn*. It is in strophic form in relatively plain Turkish, and the translation is not literal but rather free. This work was printed for the first time in *Millī Tetebbuʿlar Medjmūʿasî*, ii/4 (1331), 155 ff.

Nābī's prose works are: (7) *Feth-nāme-yi Ḳameniče* or *Tārīkh-i Weḳāyiʿ-i Ḳameniče* or simply *Tārīkh-i Ḳameniče*. This is an account of the conquest in 1083/1672 of the fortress town Kamieniec in Podolia (Kamenets Podolskiy; see ḲAMĀNIČA). Nābī inserted some verses into this *feth-nāme*, which he wrote upon Muṣāḥib Muṣṭafā Pasha's behest in his youth. It was printed under the title *Tārīkh-i Ḳameniče* in Istanbul in 1281. (8) *Tuḥfet el-Ḥaremeyn* is an account of his pilgrimage which he wrote a few years after accomplishing it, that is in 1093/1682. He interspersed the prose text, which is written in a rather heavy style, with verses composed by himself and others. This has been printed twice: *Tuḥfet el-Ḥaremeyn*, n.p. [Istanbul] 1265 and *Tuḥfe*, Istanbul 1288. (9) *Dheyl-i Siyer-i Weysī*: This is Nābī's continuation of Weysī's (d. 1037/1628) *Siyer*; it was printed at Būlāḳ in 1248. His style here is ornate. Nābī wrote a second *Dheyl* after an interval of about twenty years: *Dheyl dheyl el-Nābī*. These two *Dheyls* are together in some mss., separate in others. (10) *Münsheʾāt*: This is a collection of official and private letters and as such not devoid of interest.

Bibliography (in addition to the titles cited above): ʿĀṣim, *Dheyl-i Zübdet el-eshʿār*; Ṣafāyī, *Tedhkire*; Sālim, *Tedhkire*; Belīgh, *Nukhbet el-āthār li-Dheyl-i Zübdet el-eshʿār*; *Sidjill-i ʿOthmānī*, iv, 530-1; *ʿOthmānlı müʾellifleri*, ii, 448-50; Hammer-Purgstall, *GOD*, iv, 49-70; Gibb, *HOP*, iii, 325-48; F. Babinger, *GOW*, 237-9; A. Karahan, in *İA*, art. *Nâbî* (cf. for information on mss. of Nābī's works, as also F. Babinger, *GOW*, 238-9, and idem, in *EI*¹ art. *Nābī*; on the printed copy of *Tārīkh-i Ḳameniče* cf. *JA*, i [1868], 471 ff.); idem, *Nâbî'nin el yazısı, imzası, mührü ve sûrnâmesine dâir*, in *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, ii (1948), 133-40; idem, *Nâbî, hayatı, sanatı şiirleri*, Istanbul 1953; idem, *İslam türk edebiyatında kırk hadîs toplama, tercüme ve şerhleri*, Istanbul 1954, 230-2; idem, *Nâbî*, Ankara 1987; M. Kaplan, *Nâbi ve "orta insan" tipi*, in *IÜEFTDED*, xi (1961), 25-44; M. Mengi, *Çağının insanı olarak Nabî*, in *Ömer Asım Aksoy armağanı*, Ankara 1978, 177-84; idem, *Divan şiirinde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî*, Ankara 1987; T.

EI, VII (TEO) NABI

14 OCAK 1993

I. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001)
Bildiriler, I, Kayseri 2001, s. 449-464, Ağırnı Bilgin Ktp.

NÂBÎ'NİN MANZUM KIRK HADİS TERCÜMESİ

Seyfullah KORKMAZ*

GİRİŞ

Türk İslâm Edebiyatında; Arapça "Erba'ûn Hadis", Farsça "Çihl Hadis" Türkçe "Kırk Hadis" denilen türün dinî, edebî, ahlâkî ve sosyal alanda önemli bir yeri vardır.

Kırk hadis toplama, yazma ve öğrenme geleneği, Hz. Peygamber'in "Ümmetimden her kim, dinin emirlerine dair kırk hadis ezberler ya da öğrenirse Allahu Tealâ onu, kıyamet gününde bilginler ve fakihler arasında diriltir[1]" hadisindeki müjde ile başlamıştır. Kırk hadis yazanların hemen hemen hepsi kitaplarına başlarken bu hadisten söz etmişlerdir.

Kırk hadislerin, güzel ahlâk, itikat, ilim, siyaset, Kur'an, İslâmın şartları ve bunlara benzer konularda tertiplendiğini görmekteyiz.

Arapça ilk kırk hadis, bildiğimiz kadarıyla, ilk defa Abdullah el-Mervezî (öl:181/797) tarafından hazırlanmıştır. İmam Nevevî (676/1277)'nin hazırladığı *Erba'ûn Hadis* ise en çok tanınanıdır. Farsça'da ise en meşhur kırk hadis olarak Abdurrahman Câmî'nin *Erba' ûn Hadis* adlı kitabını biliyoruz. Mahmud b. Ali'nin (terc. 759 /1358) telif ettiği *Nehcü'l-Ferâdîs* isimli eser de Türkçe sahasında bu türün ilki olarak bilinmektedir[2].

Türk İslâm Edebiyatı sahasında ilk kırk hadis tercüme eseri olarak *Nehcü'l-Ferâdîs* gösteriliyorsa da Türkçe manzum ilk hadis eseri olarak Edib Ahmed'in yaklaşık olarak XII. asırda te'lif ettiği *Atebetü'l-Hakâyık*'ı göstermemiz daha doğru olur kanaatindeyim. *Atebetü'l-Hakâyık,* dikkatle incelenirse ayet mealleri ile desteklenmiş manzum hadis tercümelerinden meydana getirildiği anlaşılır. Edib Ahmed bu eserinde, hadis tercümelerini kıtalar içerisinde aruzun belli bir veznine uyarlamıştır.

Neden "kırk hadis"in bir araya getirildiği konusuna da kısaca değinmek gerekir. 40 rakamı, bizzat Hz. Peygamber'e ait yukarda söz konusu ettiğimiz hadiste geçmiştir. Kırk rakamına, Sâmî kavimlerin kültürlerinde sık sık rastlanmaktadır. Kur'an'da kırk rakamı, dört yerde[3] geçer, bunların ilk üçü, Hz. Musa ile alâkalıdır. Dördüncüsü ise insanın 40 yaşında olgunluğa eriştiğine işaret etmektedir. Hz. Pergamber'e, nübüvvet 40

---

* *Dr. Öğr. Gör.* Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi - KAYSERİ

1 Bkz., Aclûnî, İsmail b. Muhammed, ***Keşfu'l-Hafâ' ve Müzîlü'l-İlbâs amme'ş-Tehere mine'l-Ahâdîsi alâ Elsinati'n-Nâs,*** Beyrut, 1988, II, 246

2 Mahmud b. Ali, *Nehcü'l-Ferâdîs,* Çeviriyazı Janos Eckmann, Yay., Semih Tezcan-Hamza Zülfikar, T.D..K., I-II, Ankara 1995 ; Abdülkadir Karahan, ***İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis,*** İstanbul 1954, 47, 57, 136-140,

3 Bkz., Kur'an, 2/48, 5/29, 7/138, 56/14.

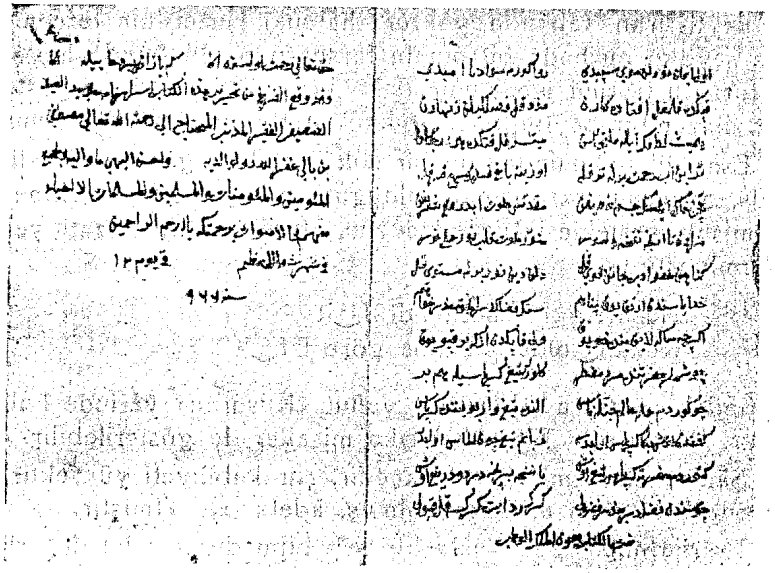

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. 2/1-2, 1947 İstanbul
s. 133-140

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur
17 MAYIS 1993

Abdülkadir Karahan

NABÎ'NİN EL YAZISI, İMZASI, MÜHRÜ VE SURNÂME'SİNE DAİR

İstanbul Üniversite Kütüphanesi Türkçe Yazmaları üzerinde çalışırken bulduğumuz bir «Mecmuat-ür-Resail v'el-eş'ar»ın, klâsik Divan Edebiyatımızın büyük simalarından biri olan Urfalı Nabî'nin el yazısını, imzasını, mührünü taşıması ve ayrıca Agâh Sırrı Levend tarafından yayımlanan Surnâme'nin de, ona aidiyeti fikrini, kat'iyete yakın bir şekilde, teyit etmesi bakımından hususî önemi vardır[1].

Konuya girebilmek için evvelâ bu Mecmuat-ür-Resail v'el-Eş'ar'ın tanıtılmasını gerekli buluyoruz.

T. Y. 3250 numarada kayıtlı bulunan bu mecmua, sırtı ve kenarları yeşil, üstü kırmızı maroken kaplı, miklâplı ve çift zincireklidir. Kabın içi tek yüzlü parlak yeşil ve kalın kâğıttandır. Baştarafta bir kaç yapraklık fevait kısmını takiben gelen asıl eser 299 varak olup beyaz, krem, kavuniçi, bezelye yeşili renklerinde çeşitli kâğıtlardan vücude getirilmiştir.

Eserin yüz ölçüsü: 235 × 157 Mm. yazı ölçüsü, küçük değişiklikler olmakla beraber, genel olarak 240 × 117 Mm. dir. Yazısı taliktir. Her sayfadaki satır adedi ortalama mensur risalelerde 40, manzum parçalarda muhteliftir.

Fevaidi muhtevi ilk yapraklar, bu risaleler ve şiirler mecmuasının değerini belirten bir kaç manzum övgü ile başlar[2].

---

[1] Kıymetli Profesörüm Dr. Ali Nihad Tarlan'ın bu yazıyı hazırlarken: gerek müstensihlerin tahririnde hataya düştükleri kelimelerin doğrusunu bulmak ve gerekse sorduklarımla derhal alâkadar olmak suretiyle esirgemedikleri yardımlarına teşekkür etmek vazifemdir.

[2] a. Bu sefine o kadar doldu maâni ile kim
Mültaka-l-Ebhür olub mecma-ı bahreyn oldu (Liuamıkıhi)

b. Eş'ar-ı dilkeş ile bu mecmua gûyya
Bahr-ı Sefid-i maniye işler sefinedir
Cins-i cevâhir-i sohan-ı zevk-bahş ile
Bir ârifin yanında lebâleb definedir (Nazîm el-merhum)

D.206.

 /Haziran 2001, s.377-382.

XIX. yüzyılda Manastır da Yahudi, Bulgar, Yunan, Rum, Aramen (Vlah) ve Sırpların gruplaştıkları görülmektedir. Bunlar kendi propagandalarını yayabilmek, taraf kazanabilmek için oluşturdukları eğitim kurumlarını en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmaktaydılar(50).

Bu dönemde, Arnavut milliyetçilerinin de teşkilâtlandıkları görülmektedir. Bunlar Kosova, Manastır, Yunan ve İşkodra'nın birleştirilerek Arnavut vilâyeti oluşturmak düşüncesindeydiler(51).

Manastır da Rumeli (1874-77), Manastır (1886-1912-Resmî) Neyyir-i Hakikat (1908-11, İttihad ve Terakkinin yayını) gibi dergiler yayımlanmıştır(52).

II. Abdülhamit idaresine karşı Manastır, Rumeli'deki ihtilâl merkezlerinin en önemlilerinden biri oldu. Adalet, hürriyet, eşitlik, kardeşlik fikirlerini savunan ittihatçılar Haziran 1908'de Manastır valisine ve konsolosluklarına gönderdikleri beyannameler ile Meşrutiyetin ilanıyla sorunların hâlledileceği ifade edilmiştir. 23 Temmuz 1908'de Manastır ve civarında yaygınlaşan mitingler ve çekilen telgraflarla Kanun-i Esasînin yürürlüğe girmesi sağlanmıştır(53).

Balkan Savaşı'nda Sırp idaresine geçen Manastır, 1915'te bir süre Bulgarların eline geçtiyse de 1916'da Fransız ve İngiliz kuvvetlerince geri alındı. I. Dünya Savaşı sonunda, Yugoslav Krallığına terk edildi ve Vardar eyaletine bağlı bir şehir oldu. II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline uğrayan Manastır, Bulgaristan'a bırakıldıysa da, Almanların yenilgiye uğraması üzerine, bu defa Makedonya Federal Cumhuriyeti'ne bağlı olarak, Yugoslavya Cumhuriyeti'ne katılmıştır(54).

Türk idaresinden çıktıktan sonraki gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen Manastır, bugün Makedonya'yı oluşturan şehirlerden biri olarak daha sakin bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

(50) B. Lory-A. Popoviç, **agm.**, s. 72.
(51) Osman Karatay, **Kosova Kanlı Ova**, İstanbul 1998, s. 56.
(52) B. Lory-A. Popoviç, **agm.**, s. 75.
(53) Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyet'in İlanı**, (Cumhuriyet) İstanbul 1998, s. 14-15.
(54) İ. Parmaksızoğlu, **agm.**, s. 251.

19 ARALIK 2001

RÂFİ'NİN *TUHFETÜ'L-HARAMEYNİ'L-FÂRİSÎ* ADLI FARSÇA BİR SEYAHATNAMESİ: NÂBÎ'DEN ÇEVİRİ Mİ İNTİHAL Mİ?

*Menderes COŞKUN**

GİRİŞ

Telif hakkı ve ücreti gibi kavramların bugünkü anlamda ve önemde olmadığı modern çağ öncesi dönemlerde Türk şair ve yazarlarının, üstat olarak gördükleri sanatçıların sözlerini, özellikle şiirlerini rahatça referans göstermeden eserlerine aldıkları herkesçe bilinmektedir. Fakat onların bir başkasına ait eserleri kendilerine mal ederek eser hırsızlığı yaptıkları pek alışkın olmadığımız bir iddia ve tavırdır(1). İşte böyle bir tavrın söz konusu olduğu eserlerden birisi olan *Tuhfetü'l-harameyni'l-Fârisî* adlı Farsça bir eserin Nâbî'nin seyahatnamesi ile olan ilişkisi eldeki çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Nâbî'nin 1089-90/1678-79 yıllarında Halep, Urfa, Şam, Kudüs ve Kahire üzerinden yaptığı hac yolculuğu izlenimlerini oldukça sanatlı bir inşa ile anlattığı *Tuhfetü'l-harameyn*'in kendinden önce veya sonra kaleme alınan eserler içinde önemli bir yeri olduğu açıktır ve bu konu daha önceki bir yazımızda ele alınmıştır. Bu eserler içinde Nâbî'nin eserine yakınlığı bakımından en çok dikkati çeken eser, eldeki makalenin konusu olan *Tuhfetü'l-harameyni'l-Fârisî*'dir(2).

Süleymaniye Kütüphanesinde (Erzincan, no: 135) bulunan ve Nâbî'nin külliyatını içeren bir yazmada *Tuhfetü'l-harameyn*'den hemen sonra, *Tuhfetü'l-harameyni'l-Fârisî* adı altında yer alan bu eser, hem müstensih hem de kütüphanenin katalogcusu tarafından açıkca Nâbî'ye ait olarak gösterilmiştir. Eser giriş ve sonuç bölümleriyle bütünlük göstermektedir. Eserin, Nâbî'nin külliyatının içinde bulunması onan Nâbî tarafından bir deneme olarak yazılmış olabileceğini veya en azından onun eli altında bulunan bir eser olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Fakat, Farsça eserin özellikle son paragraflarında, yazarın Mekke'den Şam'a geldikten sonra Meşhed'e doğru yola çıktığını söylemesi ve daha önemlisi eserin 203'üncü varağında Nâbî'ye ait olan bir Türkçe şiirin Farsça'ya çevrilerek mahlas beyitteki Nâbî kelimesinin Râfi' ile değiştirilmesi eserin Nâbî tarafından çevrilmediğini, çevrildiyse bile en azından Nâbî'nin bunu kendisine mal etmek istemediğini ortaya koymaktadır. Giriş ve sonuç bölümlerinde oldukça ağır bir nesir üslûbu kullanan Râfi'in, böyle bir eserin kaleme alıcısı olarak, kimliğini ne Fars edebiyatı tarihlerinde ne Osmanlı tezkirelerinde belirleyebildik(3).

* Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
(1) Çünkü onlar çoğunlukla mensur eserlerinde başka şairlere ait beyitleri şairlerinin adlarını vermeden kullanmalarına rağmen bu beyitleri kendi Dîvânlarına almamışlardır. Yalnız Gelibolulu Âli, Lami'i ve Şeyh Galib gibi bazı yazar ve şairlerimiz eserlerine aldıkları beyitlerin kimlere ait olduğunu bazen söylerler.
(2) Burada *Tuhfetü'l-harameyni'l-Fârisî* adlı eserin ilk defa Meserret Diriöz tarafından farkedildiği ve V. Millî Türkoloji Kongresinde 'Nâbî Külliyâtına Girmiş Bilinmeyen Farsça Bir Eser, başlıklı bildiriyle ilim âlemine tanıtıldığı söylenmelidir.
(3) Edward G. Browne, *A literary history of Persia: from Firdawsi to Sa'di*, London 1906; Ahmet Ateş, İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler, 1, ME Basımevi, İstanbul 1968; Agâh Sırrı Levend,

D-387

TÜRK YURDU, cilt: 21 / sayı: 162-163, Şubat-Mart 2001, s. 88-94.

17 MAYIS 2001

Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn Adlı Seyahatnamesinde Kullandığı Nesir Dili ve Üslûbu**

Menderes COŞKUN*

Kullanılan dil ve üslûp bakımından Nâbî'nin eserleri iki farklı gruba ayrılır. Birincisi kuru ve sade bir üslûpla yazılan eserler, ikincisi Farsça ve Arapça tamlama, mecaz ve istiarelerle yüklü olanlar. Üslûp ve dil bakımından eserler arası bu uyuşmazlığı en keskin olarak ifade eden Agâh Sırrı Levend'dir. Levend'e göre, Nâbî'nin mensur eserleri şiirleriyle karşılaştırıldığı zaman, bu eserlerin, aynı kişinin kaleminden çıktığına inanmak zordur.[1] Şeyh Galib,[2] Gibb[3] ve Holbrook[4], *Hayrâbâd*'da Farsça tamlamalarla yüklü bir dil kullandığı gerekçesiyle Nâbî'yi eleştirirlerken, Ziya Paşa,[5] Fuad Köprülü[6] ve Ahmed Hamdi Tanpınar[7] Türk dilinde sadeleşme ve yerlileşme hareketinin ilk ışıklarını Nâbî'nin şiirlerinde gördüklerini ifade ederler.

Gerçekten de Nâbî, *Sûrnâme* ve *Hayriyye* adlı mesnevilerinin yanı sıra Türkçe *Dîvân*'ındaki birçok şiirinde ve özellikle gazel ve mesnevi nazım şekliyle olanlarında sade bir dil kullanmıştır. Meselâ, *Dîvân*'ındaki küçük bir mesnevide kendi hayat hikâyesinden bir kesit verirken, konuşma dili özellikleri taşıyan oldukça anlaşılır bir dil kullanır. Kullanılan dil anlatılan konuya da uygundur:

Varsan a âstâne-i şâha

Yüzüni sürsen e o dergâha[8]

Didüm ey şâh-ı mülk-i ma'mûri

Bahtum âyînesi gözüm nûrı[9]

Bu şiirde kullanılan dilin, 19. yüzyılda Osmanlı dönemi Türk şairlerini dillerinden dolayı eleştiren birçok şair ve yazarımızın kullandığı dilden sadelik ve halk diline yakınlık bakımından geri kalmadığı açıktır.

Nâbî, *Dîvân*'ındaki diğer küçük bir mesnevide, dört kahramanlı manzum bir hikâye yazar. Hikâye kahramanları ulûfe almak için İstanbul'a gelen gerçek veya gerçeğe yakın temsilî kişilerdir. Kahramanların yanı sıra, hikâyedeki çevre ve olay da, gerçekle rahatlıkla bağdaştırılabilir. Bir tiyatro yazarı gibi, Nâbî önce hikâyesinin ana karakterlerini tanıtır, sonra da hikâyeye konu olan olayın diyaloglarla canlandırılmasına geçer:

Ahmed Ağa olma sakın dûn-himem

Sen dahi bunlar gibi ey muhterem[10]

* Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

** Bu makale 'Ottoman pilgrimage narratives and Nâbî's *Tuhfetü'l-harameyn*' adlı doktora tezimden alınıp genişletilerek oluşturulmuştur. *Tuhfetü'l-harameyn*'deki dil özellikleri için ayrıca bakınız: Muhsin Kalkışım, "Nâbi'nin Tuhfetü'l-harameyn'i ve dil husûsiyetleri', *İslâmi Edebiyat*, s. 16 (Nisan 1992): 13-15. Kalkışım bu kısa makalesinde konuya bir dilci olarak yaklaşmakta ve Nâbî'nin *Tuhfetü'l-harameyn*'de kullandığı Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin istastiki durumu, söz gruplarının ve cümlelerin yapıları hakkında bilgiler vermektedir. Elinizdeki bu makalede konuya yaklaşım tarzı -dolayısıyle söylenilenler - tamamen *farklıdır*.

1 Levend, Agah Sırrı, *Nâbî'nin Surnamesi*, (İstanbul: İnkilap, 1944), s. 17; Levend'in bu sınıflandırmasına, Nâbî'nin *Hayrâbâd* mesnevisinin de dil ve üslûp bakımından Nâbî'nin mensur eserlerinin yanında incelemesi gerektiği notunu ilave etmek gerekir.

2 Şeyh Galib, haz. Orhan Okay, Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, (İstanbul: Dergah, 1975-1992), s. 40.

3 Gibb, E.J.W. *A History of Ottoman Poetry*, III-IV, (London: Luzac & Co., 1904-5); c. IV, s. 6; c. III, s. 246, 370.

4 Victoria Rowe Holbrooke, *The Unreadable shores of love* (Austin: University of Texas Press, 1994), s. 63-64.

5 Mine Mengi, *Divan şiirinde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî* (Ankara: Atatürk Kültürk Merkezi 1987), s. 29, 33, 38-39.

6 Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları* (Ankara: TTK, 1966), s. 294.

7 Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. asır Türk edebiyatı tarihi* 1, (İstanbul: İbrahim Horoz, 1956), s. xxxv

8 Nâbî, haz. Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, (İstanbul: MEB, 1997), s. 405.

9 *Nâbî Dîvânı*, s. 410.

10 *Nâbî Dîvânı*, s. 447.

NÂBÎ'NİN MANZUM KIRK HADİS TERCÜMESİ

*Dr. Seyfullah KORKMAZ**

GİRİŞ

Türk İslâm edebiyatında; Arapça "Erba'ûn Hadis", Farsça "Çihl Hadis" Türkçe "Kırk Hadis" denilen türün din, edebiyat, ahlâk ve sosyal alanda önemli bir yeri vardır.

Kırk hadis toplama, yazma ve öğrenme geleneği, Hz. Peygamber'in "Ümmetimden her kim, dinin emirlerine dair kırk hadis ezberler ya da öğrenirse Allahu Tealâ onu, kıyamet gününde bilginler ve fakihler arasında diriltir[1]" hadisindeki müjde ile başlamıştır. "Kırk hadis" yazanların hemen hemen hepsi kitaplarına başlarken bu hadisten söz etmişlerdir.

Kırk hadislerin, güzel ahlâk, itikat, ilim, siyaset, Kur'an, İslâmın şartları ve bunlara benzer konularda tertiplendiğini görmekteyiz.

Arapça ilk kırk hadis, bildiğimiz kadarıyla, ilk defa Abdullah el-Mervezî (öl:181/797) tarafından hazırlanmıştır. İmam Nevevî' (676/1277) nin hazırladığı *Erba'ûn Hadis* ise en çok tanınanıdır. Farsça'da ise en meşhur kırk hadis olarak Abdurrahman Cami'nin *Erba'ûn Hadis* adlı kitabını biliyoruz. Mahmud b. Ali'nin (terc. 759 /1358) telif ettiği *Nehcü'l-Ferâdîs* isimli eser de Türkçe sahasında bu türün ilki olarak bilinmektedir[2].

Türk İslâm Edebiyatı sahasında ilk kırk hadis tercüme eseri olarak *Nehcü'l- Ferâdîs* gösteriliyorsa da Türkçe manzum ilk hadis eseri olarak Edib Ahmed'in yaklaşık olarak XII. asırda te'lif ettiği *Atabetü'l-Hakâyık*'ı göstermemiz daha doğru olur kanaatindeyim. *Atabetü'l-Hakâyık,* dikkatle incelenirse ayet mealleri ile desteklenmiş manzum hadis tercümelerinden meydana getirildiği anlaşılır. Edib Ahmed bu eserinde, hadis tercümelerini kıtalar içerisinde aruzun belli bir veznine uyarlamıştır.

Neden "kırk hadis"in biraraya getirildiği konusuna da kısaca değinmek gerekir. 40 rakamı, bizzat Hz. peygamber'e ait yukarda söz konusu ettiğimiz hadiste geçmiştir. Kırk rakamına, Sâmî kavimlerin kültürlerinde sık sık rastlanmaktadır. Kur'anda kırk rakamı, dört yerde[3] geçer, bunların ilk üçü, Hz. Musa ile alâkalıdır. Dördüncüsü ise insanın 40 yaşında olgunluğa erştiğine işaret etmektedir. Hz. Peygambere, nübüvvet 40 yaşında gelmiştir. İlk Müslümanların sayısı 40'a ulaşınca İslâmın daha güçlü bir şekilde yayılmağa başladığı bilinmektedir. Orta-Asya Türklerinde de kırk rakamı vardır ve ricalü'l-gayba (gayb erenlerine) dair olaylar adeta 40 rakamı etrafında döner gibidir. Bu arada kırk kelimesi ile başlayan pek çok gelenek, deyim ve atasözünü de hatırlamak gerekir[4].

---

* Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

(1) Bk. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ' ve Müzîlü'l-İlbâs amme'ş-Tehere mine'l-Ahâdîsi alâ Elsinati'n-Nâs,** Beyrut, 1988, II, 246

(2) Mahmud b. Ali, **Nehcü'l-Ferâdîs,** Çeviriyazı Janos Eckmann, Yay., Semih Tezcan-Hamza Zülfikar, T.D..K., I-II, Ankara 1995 ; Abdülkadir Karahan, **İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis,** İstanbul 1954, 47, 57, 136-140,

(3) Bk. Kur'an, 2/48, 5/29, 7/138, 56/14.

(4) Karahan, 8-17.

18 ARALIK 2001

Türk Kültürü D. 206

Şair Nâbi de manzum kırk hadis kitabı hazırlayanlardan biridir. Nâbî, Yusuf b. Abdullah er-Ruhavî, 1642 yılında eski adı Ruha olan Urfa'da doğmuştur. Çocukluğu ve gençliği hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilememiştir. Kabiliyeti ile dikkat çekmesi üzerine tavsiye edilerek İstanbul'a gönderilmiştir. Eserlerinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Nâbî'nin yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti, âdetâ bir çöküntü manzarası gösterdiği hâlde, edebiyatta ulaşılan merhale bunun aksi yöndedir. Gerek divan edebiyatı gerekse halk edebiyatı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda fevkalâde gelişerek üstün bir seviyeye erişmişti[5].

Nâbî hakkında bilgi veren kaynakların çoğu, onun divan edebiyatının klâsik devrinin son büyük temsilcisi olduğu düşüncesinde ittifak ederler. Manzum eserlerinin yanında mensur eserleri de olan Nâbî, ününü daha çok hikemî tarzdaki manzum eserleriyle yani şairliği ile kazanmıştır. O, ekol sahibi bir şair olduğu için dikkatleri bugün de üzerine çekmekte olup, birçok araştırma ve incelemeye konu olmaktadır[6].

Nâbi, zor günlerini yaşayan bir toplumun insanı olarak, gerek edebî kişiliği, gerekse dünya görüşü ve hayat anlayışı bakımından çağının özelliklerini taşır. Onun yaşadığı XVII. yüzyılın ikinci yarısında Divan edebiyatı, genel çizgileriyle geleneksel yapısını devam ettirir. Nâbî, Divan edebiyatının biçimle ilgili kurallarına bağlı kalmıştır. Fakat şiirleri, genellikle öğüt amaçlıdır[7].

Nâbî, birçoklarının iddia ettiği gibi, "pasif hayatı savunan, etrafında olup bitenlerden habersiz, suya sabuna dokunmayan, aydın fakat topluma kapalı, kişisel rahatı ve huzuru dışında hiçbirşeyle ilgilenmeyen.. bir insan tipi" değildir. Aksine o, devrini ve toplumunu birçok eserinde başarı ile tanıtmış, yaşadığı yıllar hakkında tarih araştırmaları açısından çok değerli gözlemler sunmuş birisidir. Eserlerinde, yakından gözlemlediği olayları abartmaya kaçmadan gerçekci ve süssüz bir üslûpla sunduğunu görürüz[8].

Nâbî', şiir anlayışını şu beyitlerinde özetlemiştir:

"Ḥikmet-āmîz gerekdür eş'âr
Ki me'âli ola irşâda medâr

Olmasa şi'r mecâz-ı muṭlaḳ
Virse ma'nâya ḥaḳîḳat revnaḳ[9]"

Yani şiir hikmetle dolu olmalı ve doğru yolu da göstermeye vasıta olmalıdır. Tamamen mecaz olmamalı mânâya hakikat güzelliği katmalıdır.

Şiir, irşada hizmet etmelidir. Bu şekilde düşünen Nâbî'nin yolundan giden Sâbit, Seyyid Vehbî, Ramî Mehmet Paşa, Arpaemînizâde Sâmi, Çelebizâde Asım, Antakyalı Münif, Diyarbakırlı Hâmî, Koca Ragıb Paşa, Fıtnat Hanım, Sümbülzâde Vehbî gibi önde gelen şairlerinin yazmış oldukları şiirlere baktığımızda yukardaki bu iki beytin muhtevasını az-çok görürüz. Nâbî'nin öncülük ettiği hikmet ve tefekkür ağırlıklı şiir, daha sonra gelen şairler tarafından hüsnü kabul görerek geniş bir yayılma alanı bulmuştur[10].

1124/1712 yılında vefat eden Nâbî'nin başlıca eserleri şunlardır: *Dîvân, Hayrî-nâme, Tercüme-i Hadis-i Erba'în, Fetih-nâme-i Kameniçe, Tuhfetu'l-Haremeyn, Zeyl-i Siyer-i Veysî, Hayr-âbad, Mevlid Risâlesi, Münşeât, Zafer-nâme, Sulh-nâme* ve *Medih-nâme* dir[11].

---

(5) Meserret Diriöz, **Eserlerine Göre Nâbî,** İstanbul 1994, 10-16.; Fuat Bilkan, **Nâbî Dîvânı,** I-II, Milli Eğitim Bak. Yay., İstanbul 1997, I-XXXI.

(6) Mine Mengi, **Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî,** Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, 28; Tunca Kortantamer, "Nâbi'nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi", **Eski Türk Edebiyatı Makaleler I,** Ankara 1993, 151-192.

(7) Mengi, 131.

(8) Kortantamer,151-152.

(9) Şair Nâbî, **Hayriye,** neş., İskender Pala, İstanbul 1989, 152-153.

(10) Hüseyin Yorulmaz, **Dîvân Edebiyatında Nâbî Ekolu** -eski şiirde hikemiyat- İstanbul 1996,25.

(11) Bu eserlerin yazma nüshaları Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'nde şu numaralarda bulunmaktadır: **Külliyâ-ı Dîvân-ı Nâbi:** 1273, **Hayrî-nâme:** 509, 1299, **Târîh-i Kamaniçe:** 1273/7, **Tuhfetu'l-**

DİPNOTLAR

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi.

[1]For detailed discussions of the notions of equilibrium employed in economics, see Fisher and Schinkel (1999), Lewin (1999), Starr (1997), Walker (1997), Blaug (1996), Barnett and Gandolfo (1996), Herings (1996), Mirowski (1989), Milgate (1987), Phelps (1987), Katzner (1985), and Hahn (1972). For an instructive discussion of non-equilibrium economics, see Freeman and Carchedi (1996).

[2]The characterization of an entity as the site of conflicting impulses 'pulling and pushing it in different directions' is borrowed from Resnick and Wolff (1987b:138).

[3]The notion of contradiction implicit in the traditional historical materialist explanation of history exhibits such a cyclical pattern: the hypothesized pattern of the historical process begins with a (harmonic) state of correspondence between the forces and relations of production (a state of rest). The development of the forces of production which is presumed to outgrow social relations of production results in a transitional period of crisis characterized by a dissonance/conflict between the forces and relations of production (a state of unrest). Social relations of production get reorganized through a social revolution so as to bring about a new state of correspondence between the forces and relations of production (a new state of rest), i.e. contradictions appear and disappear periodically as a harmonic state of correspondence between the forces and relations of production evolves into a state of dissonance which, in turn, evolves into a new harmonic state of correspondence.

[4]Such factors as inventions/innovations in techniques of production create new opportunities for higher profits and force capital to be in a constant state of motion, hence preventing profit rates from becoming equalized and prices from becoming stabilized at stationary levels.

[5]For example, regular access to credit as a condition of existence of the capitalist fundamental class process is secured 'through the timely distribution of a portion of appropriated surplus value to creditors in the form of interest payments' (Resnick and Wolff 1990:12). For an extensive discussion of the ways in which capitalists secure the conditions of existence surplus appropriation, see Resnick and Wolff (1987a:170-230).

ÖZET

Denge ve Çelişki: Postmodern Politik İktisadın Paradoksu

Postmodern politik iktisat, iktisadi süreçlerin açıklanmasında, "denge" kavramı yerine "çelişki" kavramını eksen alan bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, bu çerçeveye dayalı bazı temel çözümlemeler, paradoksal biçimde, karşı çıktıkları "denge yaklaşımı"nın derin izlerini taşımaktadırlar. Bu makale, bu çözümlemelerin paradoksal içeriğini, postmodern politik iktisadın değer ve sınıf kavramları özelinde gün ışığına çıkarmaktadır.

Sâ'ib-i Tebrizî ve Nâbi üzerine bir Mukayese Denemesi

Ali Fuat Bilkan *

Farklı kültürlere mensup ve farklı mekânlarda yaşayan şairlerin ortak duygu, düşünce ve ortak söyleyişlerini tesbit edebilmek için, eserlerinin dil, vezin, kafiye, edebî sanatlar, hayat felsefesi, işlenen konular ve anlatım tekniği gibi hususlar çerçevesinde mukayese edilmesi gerekmektedir. Ancak burada ortaya çıkan sonuç da mutlaka bir şairin bir diğerini taklit etmesi şeklinde yorumlanmamalıdır. Dünya edebiyatlarında yabancı kültürlerle beslenme gayet tabiî görülmektedir.[1] Irk, çevre, tarih, his ve hayal dünyasındaki müştereklikler, aynı yüzyıllarda yaşayan şairlerin konu ve üslûpları üzerinde tesirli olmaktadır.

Bu yazıda, XVII. yüzyıl Fars edebiyatının ünlü şairlerinden Sâ'ib-i Tebrîzî ile XVII. yüzyıl Divân şairi Nâbî arasındaki şahsî ve edebî müştereklikler üzerinde duracağız.

Fars edebiyatının ünlü şairlerinden olan Sâib-i Tebrizî'nin asıl adı Mirzâ Muhammed 'Alî b. Abdurrahim Tebrîzî'dir. Aslen Türk olan şairin, 1590-91 yıllarında doğduğu sanılmaktadır. Sâib, 1670 yılında vefat etmiştir.[2] O sıralarda XVII. yüzyıl Divân edebiyatı şairi Nâbî, 28 yaşlarındadır. Her iki şairin de gerek hayatları, gerekse eserleri yönüyle benzer özellikler taşıdıkları söylenegelmiştir. Bilhassa, Nâbî'nin Sâ'ib'ten etkilendiği pek çok edebiyat araştırmacısı tarafından iddia edilmiştir. Zaten Nâbî, Hayriyye'sinde Acem şairlerden beğendikleri arasında Sâ'ib'i de zikretmiştir:

Şu'arâ-yı 'Acemün dîvânı
Hüsn-i ma'nâ vü ma'ârif kânı

Tâlib ü Sâ'ib ü 'Urfî vü Selîm
Feyzî vü Hind Nazîrî vü Kelîm

Tâze-gûyân-ı zamânda Şevket
Ma'nî-i tâzeye virdi sûret (...)[3]

Hayriyye
Nâbî

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

ATATÜRK KÜLTÜR DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINI - SAYI : 94
"MESNEVİLER DİZİSİ : 1"

HAYRİYYE-İ NÂBÎ

(İNCELEME-METİN)

25 EKİM 1995

Yrd. Doç. Dr. Mahmut KAPLAN

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Demirbaş No: 133192
Tasnif No: TSM.215 NAB.H

ANKARA 1995

İlmî Araştırmalar 12, İstanbul 2001 , s. 63-72

NÂBÎ'NİN *TUHFETÜ'L-HARAMEYN* ADLI SEYAHATNAMESİNİN EDEBÎ KAYNAKLARI

Menderes COŞKUN*

Literary Sources of Nabi's Tuhfat al-Haramayn

Nâbî in his pilgrimage narrative called *Tuhfetü'l-harameyn* quotes a number of verses from such classical Persian and Turkish poets in order to compose the narrative in a prose style accepted in his period. Most of these quotations are from 15th century Persian poet Muhyi's *Fütûhu'l-harameyn*, which was also attributed to the distinguished poet Abdurrahman Câmî for a long time. Despite of all these quotations, Nâbi's narrative can not be regarded as an imitation of Muhyi's *verse* narrative *Fütûhu'l-harameyn*. *Tuhfetü'l-harameyn* undoubtedly remains original from the point if its content and prose style. Because it is a narrative based on Nâbî's real journey to Urfa, Damascus, Jerusalem, Cairo and Mecca in the years 1089-1090/1678-79.

Keywords : Nabi, Tuhfetü'l-harameyn, Divan Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı, seyahat kitabı

Seyahatname türünde herhangi bir eser için, kaynak olarak, yazarın kendi yolculuk izlenimleri ve notlarından başka ne söylenebilir? Düşünülenlerin aksine, modern çalışmalar, doğuda ve batıdaki bazı meşhur seyahatname yazarlarının, eserlerinde anlattıklarının bazılarını, başkalarına ait kitaplardan aldıklarını ve bazı hiç gitmedikleri yerleri sanki oralara gitmiş gibi anlattıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu konudaki en çarpıcı çalışma, on dördüncü yüzyıl Avrupalı yazar Sir John Mandeville'nin seyahatnamesi (*Travels*) ilgili yapılan kaynak çalışmalarıdır. On dokuzuncu yüzyıla kadar yaklaşık altı asırdır Avrupa'da geniş bir okuyucu kitlesi tarafından ilgiyle okunan Mandeville'nin eserinin gerçek bir seyahatname değil de Vincent of Beauvais'in ansiklopedisi[1] gibi yazılı kaynaklardan faydalanılarak oluşturulmuş romansı bir eser olduğunun belirlenmesi herkesi şaşırtmıştır. Eserde

---

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Malcolm Letts, *Mandeville's Travels: text and translations* (London: The Hakluyt Society, 1953), s. XXXIII.

26 MART 2003

11-188

T. C.
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINI — SAYI 18
TÜRK FİKİR VE SANAT ADAMLARI DİZİSİ — SAYI 5

Kapağı çekilmiş
E. Kurtulus

DİVAN ŞİİRİNDE HİKEMÎ TARZIN BÜYÜK TEMSİLCİSİ

NÂBÎ

Prof. Dr. MİNE MENGİ

13 0 HAZIRAN 1993

ANKARA 1987

17210
92 S
NAB

Hazırlıyanlar: M. Fatih Köksal
Ahmet Naci Baykoca
Diriözler Armağanı: Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı. Ankara-2003, s. 83-91.

DN: 87870

21 AGUSTUS 2003

NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İNİN KENDİ TÜRÜ İÇİNDEKİ DİĞER ESERLERLE OLAN İLİŞKİSİ

Menderes COŞKUN*

Giriş

Bilindiği gibi Türk edebiyatındaki edebî şekil ve türler 19. yüzyıldan itibaren Batı edebiyatının da tesiriyle genişlemeye ve değişmeye başlamıştır. Bu genişleme seyahatname türü için de söz konusudur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Süleyman Şefik Söylemezoğlu tarafından II. Abdülhamid'e sunulmak üzere kaleme alınan *Hicaz Seyahatnamesi*[1] dışında, Mühendis Fâ'ik, Ömer Lutfî, Ahmet Hamdî, Âli Bey, Elhac Hüseyin Vassâf,[2] Süleyman Şükrü, Mehmed Ra'ûf, Mehmed Sâdık Rifat Paşa, Ahmet İhsan, Şerîf Efendi, Rifâ'a bin Bedevî, Ali Suad,[3] Aşçı Dede,[4] Cenap Şehabettin,[5] Süleyman Nazif, Ahmed Haşim, Falih Rıfkı Atay, Şükûfe Nihâl, İbrahim Reşîd, Mehmet Emin Efendi[6] gibi birçok yazar tarafından seyahatname türü içinde incelenebilecek eserler yazılmıştır.[7] Buna karşılık, yüzyıllar süren

---

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İleti: mencoskun@yahoo.com

1 Süleyman Şefik Söylemezoğlu, **Hicaz Seyhatnâmesi**, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY. 4199

2 Mustafa Tatçı, **Edebiyattan İçeri: Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar**, (Ankara: Akçağ, 1997), s. 587

3 Ali Suad, haz. N. Ahmet Özalp, **Seyahatlerim**, Kitabevi, İstanbul 1996

4 Carter Vaughn Findley, A Muslim's pilgrim's progress: Aşçı Dede İbrahim Halil on the hajj 1898' C.E. Bosworth *et al.* (hzr.), **The İslâmic World from Classical to Modern Times: Essays in honor of Bernard Lewis** (Princeton: Darwin Press, 1989), s. 479-512

5 Cenab Şahabeddin, **Hac yolunda** (İstanbul: Matba'a-i Amire-i İhsan, 1325/1907); Cenab Şehâbeddin, haz. Belkıs Gürsoy, ***Hac yolunda*** (Ankara: Ecdâd, 1995)

6 Mehmet Emin Efendi, haz. Rızâ Akdemir, **İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat**, KB, Ankara, 1986

7 Agâh Sırrı Levend, **Eserler ve Şahsiyetler: Tahlil ve Tenkit**, Burhaneddin

Prof Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan: Klasik Türk Edebiyatı Sem-
pozyumu [6-8 Mayıs 2005 Şanlıurfa] I. Yayına Hazırlayanlar: Eyyüp Azlal,
vd.; Şanlıurfa 2006, s. 170-179.

30 AĞU 2006

NÂBÎ'NİN KLÂSİK ŞİİRDEKİ YERİ

Doç. Dr. Ali Fuat Bilkan
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniv. Öğr.Ü

ÖZET

XVII. yüzyılda şiirinin tefekkür, hikmet ve sosyo-kültürel bir muhtevaya doğru yönelmesinde, şüphesiz ki sadece Osmanlı Devleti'nde değil, genel olarak dünyadaki sosyo-kültürel değişimin ve ekonomik, askerî ve siyasî alanlardaki yeniliklerin de payı vardır. XVII. yüzyıl Divân şairi Nâbî, önceki yüzyıllardan farklı olarak, kendi toplumunda yaşanan değişimleri şiirine konu etmiş ve şiirdeki imaj, hayal, mazmun unsurlarını gerçek hayattan almıştır. Sosyal hayata yönelen, çarşı-pazar dolaşan, halk dilini, sokaktaki ifadeleri kullanan şair, devlet yönetimindeki zaafları ve değişen, yozlaşan insan tipini eleştirmekten de çekinmemiştir. Bu dönemde geleneksel çizgiden ayrılan ve edebî geleneğin dışında farklı, yepyeni bir anlayışla hareket eden Nâbî, şiir diline yeni kelimeler kazandırdığı gibi, Sebk-i Hindî akımının etkisiyle, yeni konu, anlamlandırma ve bakış açısı ile orijinal bir şiir tarzı meydana getirmiştir. Nâbî'nin gazelde konu olarak, sosyal çevreyi, ekonomik yapıyı ve insan ilişkilerini işlemesi, türün muhteva bakımından genişlemesini sağlamıştır. Nâbî, kendi dönemine kadar pek az kullanılan ve esasen şiir diline fazla uygun olmayan ticaretle ilgili kelime ve kavramları devrin zihniyetini yansıtacak biçimde yorumlar. Nâbî, şiirlerinde genellikle eşyanın kendisinde bıraktığı etki ile olay ve durumları yeniden yorumlamaya girişmektedir.

YÜZYILIN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

XVII. yüzyıl, Osmanlı tarih araştırmacıları tarafından yaygın bir anlayış olarak "çözülme asrı" olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemin karakteristik vasfı, siyasî, sosyal ve ekonomik açıdan yaşanan "istikrarsızlık"tır. XVII. yüzyılda padişahların saltanat süreleri -bir iki istisna dışında- oldukça kısadır. Bir önceki asırda tahta geçen padişah sayısı altı olup ortalama saltanat süresi yirmi yıldır. XVII. yüzyılda tahta geçen dokuz padişahın ortalama saltanat süresi on bir yıldır. Aynı dönemde yönetime tam altmış iki vezir-i âzâm getirilmiştir. Anadolu'da peşpeşe baş gösteren isyanlar, saray kadınlarının tahakkümü, şehzadelerin yeterli bir eğitim görmeden tahta geçmeleri, genel anlamda dönemin karakteristik vasfını tayin eden etkenlerdir.

ISAM 147656

XVII. yüzyıl, dünya tarihinde pek çok bilimsel, kültürel ve sosyal gelişmenin gerçekleştiği bir dönemdir. Bu dönemde, bilimsel açıdan Galileo, Descartes, Huygens, Newton ve Leibniz gibi bilim adamlarının eserleri, buluşları ve fikirleri ön plana çıkmıştır. Çağın akla, mantığa, ahlâka ve hikmete verdiği değerin arka planında bu düşünce zeminin payı inkâr edilemez.

XVII. yüzyıl Batı'da siyasî, sosyal ve dinî otoritenin değişime uğradığı, kilisenin yeni yorum ve reformlarla güç kaybettiği ve kralların elinden "ilâhî yetki"nin alındığı bir reform dönemidir. Avrupa'da aklın ve bilimin büyük güç kazandığı bu dönemde, yeni sömürgelerden elde edilen gelirlerle ekonomik bir üstünlük sağlanmıştır. Avrupa'ya sömürgelerden akan yeni ekonomik kaynaklar, orta sınıfın yükselişini ve hukukçu, banker, iş adamı gibi yeni mesleklerin değer kazanmasını da ortaya çıkarmıştır. Bu dönem, bir sonraki yüzyılda yaşanacak olan "aydınlanma dönemi"ne de zemin hazırlamıştır.

İki yüzyıl boyunca Avrupa içlerinde kalan Osmanlılar, XVII. yüzyıldan itibaren, sadece doğuda değil, batıda da ciddi bir başarısızlıkla karşılaşmış ve Viyana'da bozguna uğrayarak (1683) buradaki topraklarının bir bölümünü kaybetmişlerdir. Yüzyılın sonunda yapılan Karlofça Antlaşması (1699) ile de artık çözülme dönemi kaçınılmaz olmuştur. Viyana bozgunu ve Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin başarısızlığının araştırılması ve Batı'nın daha ciddiye alınarak dünyadaki askerî, siyasî ve idarî gelişmelerin dikkatle izlenmesi sonucunu da doğurmuştur. Bu yüzyılda, bilimsel gelişmelerin hız kazanması, yerleşik düşünce ve inançlara karşı aklın ve eleştirel bakışın güçlenmesine sebep olmuştur. Coğrafik keşifler, harp tekniğinin değişmesi, asker kaynağının farklı bir nitelik kazanması, yeni vergi toplama sistemi gibi pek çok husus, sosyal ve siyasî dengeleri değiştirmiş ve bir önceki asra ait bir takım kabulleri ve uygulamaları önemsiz hale getirmiştir. Osmanlı aydınının XVII. yüzyılda layiha, risale ve bazı tarih kitaplarında dile getirdiği şikayetlerin temelinde ortaya çıkan bu yeni durumlardan kaynaklanan problemler yatmaktadır. Bu problemlerin başında "tımar sisteminin bozulması", "hazinenin gittikçe boşalması ve ortaya çıkan nakdî vergi ihtiyacı", "ücretli askerin önem kazanması" gibi yeni düzenlemeler yer almaktadır. Devletin bu yeni düzenlemeleri yapması, bürokrasinin giderek güçlenmesine ve "mutlakiyetçi" yapının zamanla etkinliğini yitirmesine yol açmıştır.

NÂBÎ HİKMET/ŞAİR/TARİH / Ali Fuat Bilkan

Akçağ Yayınları / 247
Kaynak Eserler / 55

ISBN 975-338-223-5

Dizgi ve İç düzen / Reyhan Ltd. Şti. 230 18 57
Kapak / Abdülkerim Erdoğan
1. Baskı / 1998 - Ankara

Genel Yönetmen / Ahmet Hikmet Ünalmış
Yayın Yönetmeni / Hüseyin Hüsnü Yazıcı

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay - Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Faks: 432 28 52

NÂBÎ
HİKMET/ŞAİR/TARİH

Ali Fuat BİLKAN

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Dem. No:	58657
Tas. No:	928 NAB

AKÇAĞ

Hayrî-name'ye Göre XVII. Yüzyılda Düşünce Hayatı
Doç. Dr. Ali Fuat Bilkan

Akçağ Yayınları / 401
Sosyoloji /5

ISBN 975-338-386-X

Kapak / Emin Bebek
Kapak resmi / Arzuhalci Ziyaeddin Ahmed, 1898
Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi
Baskı / Başer Matbaası 356 88 88
1. Baskı
Ankara, 2002

Genel Yönetmen / Hüseyin Hüsnü Yazıcı
Yayın Yönetmeni / Ahmet Tülek

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna cad. 8/1 06420 Kızılay - Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Fax : 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

21 EKİM 2002

Hayrî-name'ye Göre

XVII. YÜZYILDA OSMANLI DÜŞÜNCE HAYATI

-Edebî Eserlerin Tarihçi Açısından Değeri Üzerine Bir Tahlil Denemesi-

Doç. Dr. Ali Fuat Bilkan

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Yavuz ARGIT Bölümü
Dem.No. 120631
Tas.No.

AKÇAĞ

Prof. Dr. Tahsin Yazıcı Koleksiyonu

30 HAZIRAN 1993

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — ANKARA 1978

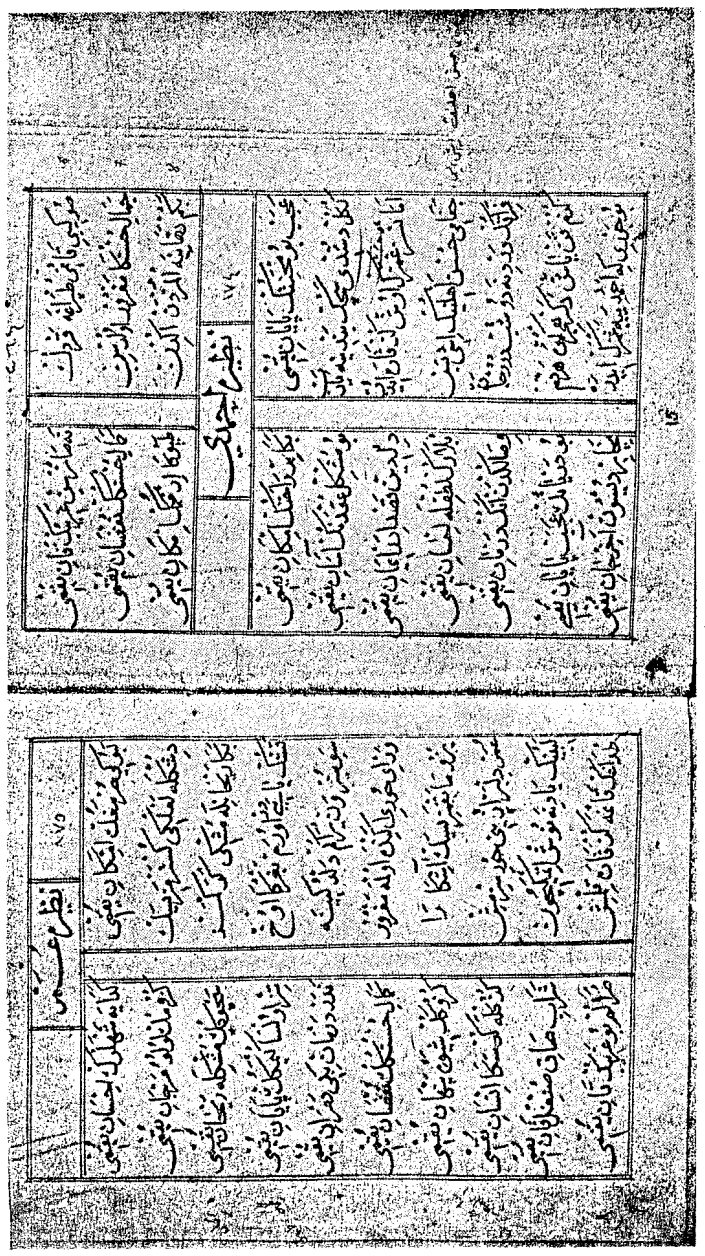

ÖMER ASIM AKSOY ARMAĞANI

Yazı Kurulu
MUSTAFA CANPOLAT, SEMİH TEZCAN
MUSTAFA ŞERİF ONARAN

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

ÇAĞININ İNSANI OLARAK NABÎ

MİNE MENGİ

Bu yazımızda, eski yazınımıza, düşünce ve sağduyuya ağırlık veren şiir anlayışıyla yenilik getirmiş bir usta sanatçıyı, NABÎ'yi, toplumu ile olan ilişkileri içerisinde ele alacağız. Kısacası, 17. yüzyıl Osmanlı toplumunun durumu ile NABÎ'nin yaşam anlayışı ve yazınsal kişiliği arasındaki ilişkiye değineceğiz. Toplumsal yapı ile sanatçının yaşam anlayışı ve yazınsal kişiliği arasındaki ilişkinin özelliklerini belirlemek bir ölçüde toplumsal yapıya bakmayı gerektirir. Bu nedenle, öncelikle, XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun durumuna değinmeyi uygun bulduk.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu, tarihinde o zamana değin görmediği biçimde ezici sorunlarla karşı karşıya kalır. Birbiri ardınca gelen iç ve dış felaketler, İmparatorluğu, bir daha kendisini toparlayıp düzene sokamayacağı bir ortamın içerisine itmiştir. Böyle bir ortamda siyasal ve ekonomik sorunların yanı sıra, kişisel ve toplumsal değerler de tehlikeye düşmüştür. Oysa, geleneksel Osmanlı toplumunun geleceği, bir bakıma, öteden beri sürdürdüğü bu değerlerin korunmasına bağlıdır. Değer değişikliği ve karışıklığı, töresel duyarlık eksikliği, kişiyi doyurmayan amaçsız ve maddeye dönük bir yaşam anlayışı ve bütün bunlara bağlı olarak ortaya çıkan, çağın bireyler tarafından anlaşılmasındaki güçlük, XVII. yüzyıl Osmanlı toplumunun ana çizgileriyle dikkati çeken özellikleridir.

Kötü ve güç günlerini yaşayan bir toplumun bireyi olarak NABÎ, çağının yapısal özelliklerinden önemli ölçüde etkilenir. Bu etkilenmeyi öncelikle, onun, toplumunu hemen her yönüyle şiirlerinde yansıtmasındaki, yani Osmanlı İmparatorluğunun o günlerdeki kötü durumunu bütün açıklığıyla gözler önüne sermesindeki başarısında görürüz. Gerçekten de NABÎ'nin şiirlerinden yüzyılın siyasal, toplumsal ekonomik ve kültürel bakımdan genel görünümünü saptayabiliriz. Bu nedenle, NABÎ'nin şiirlerinin çoğu, yüzyılın genel durumu üzerine bilgi edinmemizi sağlayan birer tarihsel belge görünümündedir.

NABÎ'nin yetiştiği toplum geleneksel İslam toplumudur. Geleneksel İslam toplumunun insanı, daha iyi daha güzel için değişim çabası, atılımı yerine, dünkünü ve bugünkünü koruyarak atalarından süregelen yaşam düzenini

s. 177-184 arası

Nabi

Nabî Yusuf (b 1642 Urfa, d 1712 Istanbul), Turkish poet, of a family of Muslim religious dignitaries, himself an official and later a scribe at the Sultan's court, in which function he took part in military campaigns and civil journeys through different provinces; he later attained higher office at court. From his ethnically mixed birthplace he brought a knowledge of Arabic and Persian, used in his works. Fond of proverbs, Nabî formed new ones in apt similes, which made his verse popular with the common reader, unusual in Turkish classical literature. Besides scholarly translations from Arabic Nabî wrote poems celebrating Ottoman victories (*Fetihnâmei Kameniçe*, The Conquest of Kamenec), travel notes on journeys to Mecca, and descriptions of court ceremonies in Istanbul and Edirna which present a great deal of interesting detail (*Sûrnâme*, Book of Ceremonies). His most important work was the *mesnevi* (see *maşnavī*) *Hayriye*, advice to his son Abdülheyr, which gives a picture of the life of the time and the author's ideas on society. The poets later classified in the second (realist) school of Bakî (qv) drew on this work.

GHOP III 325 ff; PHTF II 442 ff. zv

Zdenka Veselá

DICTIONARY OF ORIENTAL LITERATURES, ed. JIRI BECKA
c. III, ( ) LONDON. s. 129-130

02 NISAN 1991

Journal of Qafqaz University, s. 10, Bakü-2002.
[On-line Erişim]
http://www.qafqaz.edu.az/journal/MUHSIN%20KALKISHIM.pdf

19 AĞU 2008

NÂBÎ'DE ZÂHİD ve VÂİZ ELEŞTİRİSİ
(NABİ'S CRITICISM OF PRAYERFUL AND PREACHER)

Yrd.Doç.Dr.M.Muhsin KALKIŞIM

Qafqaz Üniversitesi Filoloji Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyat Bölümü
Bak AZERBAYCAN

mkalkisim@yahoo.com

ÖZET

Klasik Türk Şiiri'nde zâhid ve vâiz eleştirisi, bir gelenek halinde yap lagelmiştir. Osmanl toplumunun problemli bir çağ nda gelen Nâbî de bu çizgiyi devam ettirmiş, olumsuz tip olarak " Sahte Seyyid, Zâhid, Sûfî, Şeyh ve Vâiz"i, olumlu tip olarak da "Veli, Rind, Kalender ve Ârif"i göstermiştir. Nâbî'nin belirttiği bu iki tip küme'sinden ilki, d görünüşe önem verirken, ikincisi eşya ve olaylar n iç yüzünü ön planda tutar.

ANAHTAR KELİMELER : Nâbî, Eleştiri, Zâhid, Vâiz

SUMMARY

In Classical Turkish Poetry, criticism of prayerful and preacher have made it like a tradition. This way was continued by Nabi who has come in Ottoman public's problem age and Nabi has showed to "False Seyyid, Prayerful, Sufi, Sheikh and Preacher" as negative caracters, "Veli, Rind, Kalender and Arif" as positive caracters. The first of caracters which was stated by Nabi, has consider important to surface of material things, the second one consider important of event's and good's moral side.

KEY WORDS : Nâbî, Criticism, Prayerful, Preacher

GİRİŞ

Kainattaki bütün varlıkların biri "dış" (zâhir, mülk, zarf), diğeri "iç" (bâtın, melekût, mazrûf) olmak üzere iki yüzü vardır. Tarih boyunca insanlar, eşya ve olaylara çeşitli açılardan bakmışlar ve farklı analizler yapmışlardır. Kültürel değerleri yansıtan bu bakış açıları, ana çizgileriyle üç grupta toplanır : 1.Dış görünüşü önemseyenler, 2. Görüntünün arka planını ele alanlar, 3. Her iki çizgiyi birleştirme çabası içinde olanlar. Üçüncü yaklaşım, hakikatı tüm boyutlarıyla görmeye çalışır.

Nâbî (1642-1712), Türk Edebiyatı'nda "Hikemî Şiir" çığırını açmış bir yazardır. O, "toplumsal olaylardan, siyâsî ve ekonomik problemlerden etkilenen, bu problemler üzerinde düşünen ve onlara çözüm yolları arayan, geniş kültürlü ve hayat tecrübesine sahip, çağının aydın insanıdır. Onun şiirlerini hikmet ipliğiyle örüşünün sebebi de, büyük ölçüde, zamanının sakat, düzensiz ve bozuk yanlarından etkilenişine dayanır."(Mengi, s.132). Nesnel bir bakış açısı ortaya koyan Nâbî, 18.yüzyılın başında (1701) yazdığı Hayriyye isimli eserinde oğlu Ebülhayr Mehmed'e, zâhirî ve bâtınî ilimleri birlikte ve bir denge içinde öğrenmeyi tavsiye eder. Felsefe'yi, "vahy"den bağımsız hareket ettiği için tehlikeli bulur. Gerçekliğin sırları için veli yazarların eserlerini önerir. Bunların içinde, özellikle Mevlânâ'nın Mesnevî'sini ve Muhyiddîn-i Arabî'nin Fütûhât-ı Mekkiyye ve Füsûsu'l-Hikem isimli eserlerini vurgular (Hayriyye, s.204,206). Medrese çevresi "şeriat"ı, Tekke çevresi ise "hakikat"ı ön planda tutarken Nâbî, biri diğeri için fedâ edilemeyecek bu iki öğeyi, yani zâhir ve bâtını birleştirerek gerçekçi bir senteze varır (Hayriyye, s.207).

28 HAZ 2006

Nabi

5780 – يوسف بن عبد الله وقيل يوسف بن سيّد مصطفى الرهاوي ثم الإستانبولي العثماني الكاتب الأديب الشاعر ، أمين ضربخانه ، المتخلص بنابي المعروف بغفّار زاده المتوفى بإستانبول سنة 1712/1124

(أنظر : البغدادي هديّة العارفين 568/2 ؛ ذيل كشف الظنون 532/1 ؛ فهرس سيف الدين أوزاكه 146/1 ، 257 ، 294/2 ، 430، 320 ، 340)

من تصانيفه :

1–تاريخ قامانيجه = فتح نامه ء قمانجه (منظوم منثور) (ت)

تاريخ التأليف 1082 هـ؛ قيصري راشد أفندي رقم 7/1273 ورقة 238-252 ؛ بايزيد رقم 3/5520 ورقة 120-162 ، 1164 هـ رقم 4/5273 ورقة 215-232 ؛ نورعثمانيه رقم 3/3307 ؛ علي أميري رقم 470 ؛ بروسه عمومي رقم 771 ورقة 37 ؛ خزينه رقم 1629 ورقة 62 ، 1153 هـ روان كوشكي رقم 1309 ورقة 54 ؛ لالا إسماعيل رقم 2/734 ؛ حميديه رقم 3/1466 ؛ أسعد أفندي رقم 3423 ؛ وفي مكاتيب إستانبول نسخ أخرى ؛ طبع في إستانبول 1281 ؛

2 – تاريخات – في الأدب (منظوم) (ت)

أسعد أفندي مجموعة رقم 2/1143 ؛

3 – تحفة الأمثال – في الأدب (ت)

آكاه سرّي رقم 506 ؛ طبع في إستانبول ... ؛

4 – تحفة الحرمين – في تاريخ بناء الكعبة ووصف الحرمين الشريفين (ت)

تاريخ التأليف 1073 هـ؛ قيصري راشد أفندي رقم 977 ورقة 65 ، 1097 هـ رقم 2/1273 ورقة 48 ، 1160 هـ آكاه سرّي رقم 74 ، 1117 هـ رقم 360 ؛ وحيد باشا رقم 582 ورقة 42 ؛ بايزيد رقم 6447 ، 2/5273 ، 5502 ، 1/8019 ؛ فاتح رقم 3710 ، 3711 ، 2/4402 ؛ نورعثمانيه رقم 3217-3218 ؛ رقم 3706 ؛ رقم 3713 ؛ داماد زاده رقم 1516 ؛ عاطف أفندي رقم 2013-2015 ؛ حالت أفندي رقم 2/359 ؛ حكيم أوغلي رقم 718 ؛ مهر ماه سلطان رقم 352 صفحة 166 ، 1178 هـ؛ لالا إسماعيل رقم 1/734 ؛ رقم 1/735 ؛ حميديه رقم 1054 ؛ يحي توفيق رقم 283-284 ؛ أسعد أفنديّ رقم 2204 ، 2205 ، 2535 ، رقم 1/1143 ؛ حفيد أفندي رقم 4/469 ؛ طبعت في إستانبول 1265 ؛

5 – ترجمة حديث الأربعين للجامي من جوامع الكَلِم (منظوم) (ت)

قيصري راشد أفندي رقم 6/196 ورقة 52-58 ؛ رقم 1/1273 ورقة 5 ؛ عاطف أفندي رقم 2282 ورقة 5 ؛ جامعة إستانبول رقم 609 ؛ علي أميري منظوم رقم 664 ؛ نجيب باشا رقم 8/366 ؛ بايزيد رقم 6/5273 ورقة 231-234 ؛ أسعد أفندي رقم 3423 ؛ طبعت في إستانبول بدون تاريخ ؛

6 – ترجيع بند در وصف لي (ت)

قونيه رقم 2/1418 ورقة 82-91 ؛

7 – حجة الأطفال (ت)

Türk Kültürü

17 TEMMUZ 1993

NÂBÎ'NİN AİLESİNE DÂİR YENİ BİLGİLER

Dr. Meserret Diriöz

Klâsik edebiyatımızın birinci plândaki şairlerinden birisi bulunan Nâbî (1642 - 1712) hakkında bilinenler, son zamanlara kadar, pek az bir yekûn tutmakta idi. Bunlardan, âilesine dâir bildiklerimiz ise, Ebulhayr Muhammed adında bir oğlunun bulunduğu ve kendisinin bir ilim âilesine mensup olduğu gibi bilgilerle, sonradan bu bilgilere eklenen, Mehmed Emin adında başka bir oğlunun mevcudiyeti[1], kendisinin Hacı Gaffar-zâdeler'e mensup olduğu, erkek ve kız kardeşlerinin bulunduğunun bilindiği[2] gibi hususlardan ibaretti. Bu sebeple biz, bu yazımızda, Nâbî üzerinde yaptığımız çalışmalar sonunda elde ettiklerimizin bir kısmını, okuyucularımızın istifâdesine sunmayı bir borç biliyoruz.

Nâbî, Hayriyye'de oğlu Ebülhayr'a hitâben şunları söylemektedir:

Hamdü lillâh nesebin âlîdir
İlm ile cedd ü ebin âlîdir

Gerçi bâlâsı bilinmez ammâ
Bilinen mertebedir hep a'lâ

Asl-i memdûhsın ey sun'-i Hudâ
Asl olan eylemez elbette hatâ

Feyz-i Hak'dan irüşür imdâdın
Kesbe hâcet komaz isti'dâdın[3]

Bu sözler bize, onun, her ferdi ilim ve irfanla ün yapmış asil bir ilim âilesine mensup olduğunu ve bu âilenin, mânevî bir yerden feyz aldığını, fertlerinin kesbe ihtiyaçları bulunmadığını göstermekte ise de, şimdiye kadar onun hiçbir eserinde veya başka herhangi bir yerde bu noktaları açıklayan veya te'yid eden bir ifâdeye rastlamak mümkün olamamıştır.

(1) Âgâh Sırrı Levend, Nâbî'nin Surnâmesi, s. 9, İstanbul, 1944.
(2) Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Nâbî maddesi, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 9, s. 3.
(3) Divân-i Nâbî, Hayriye Bölümü, s. 5.

Dergi / Kitap Kütüphanede Mevcuttur

Ancak, bizim Ayasofya Kütüphanesinde bulduğumuz kayıtlardır ki, bu mevzuu aydınlatan büyük bir vesika değeri taşımaktadır. Adı geçen kütüphanenin I. Sultan Mahmud kitapları arasında 1974 numarada kayıtlı Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin "El-Fütühâtü'l-Mekkiye" adlı eserinin, fotokopisini bu yazıyla beraber neşrettiğimiz zahriyesinde iki ayrı kayıt vardır. Birincisi, Nâbî'nin Seyyid Ahmed adında ilim sâhibi br kardeşi bulunduğunu ortaya koymakta; ikincisi ise Nâbî'nin babasının adının Seyyid Mustafa, dedesinin adının Seyyid Mahmud, dedesinin babasının adının Seyyid Muhammed Bakır ve dedesinin dedesinin adının Şeyh Ahmedü'n-Nakş-bendî olduğunu göstermektedir. Her iki kayıt da, Nâbî'nin kardeşi Seyyid Ahmed tarafından kendi el yazısı ile yazılmış ve altları mühürlenmiştir. Birinci yazı şöyledir: "Hübtü hâzihi'n-nushati'l-mübâreketi li-İbni Ahî Ebi'l-Hayr Muhammed bin Yûsûf Efendi el-ma'rûf bi'n-Nâbî ve ene'l-fakîr es-Seyyîd Ahmed bin es-Seyyid Mustafâ". Tercümesi şöyledir: "Bu mubarek kitâbı, kardeşim oğlu (yani) Nâbî diye meşhur Yusuf Efendi'nin oğlu Ebulhayr Muhammed'e bağışladım. Ben fakir, Seyyid Mustafâ'nın oğlu Seyyid Ahmed."

İkinci yazı ise: "Sahibühu Ahmed bin Seyyid Mustafa bin Seyyid Muhammed Bâkır bin Şeyh Ahmedü'n-Nakş-bendî" şeklindedir. Bunun tercümesi de: "Bunun (bu kitabın) sâhibi, Şeyh Ahmed Nakşbendî'nin oğlu Seyyid Muhammed Bakır'ın oğlu Seyyid Mahmud'un oğlu Seyyid Mustafa'nın oğlu Seyyid Ahmed" dir.

Bu isimlerden her birinin başında "seyyid" kelimesinin bulunması, bu âilenin Peygamber soyundan geldiklerine bir delil ve işaret olmak lazım gelir. Ayrıca, Nâbî'nin dördüncü göbekten ceddi Şeyh Ahmed'in bir Nakşbendî şeyhi olması bu âilenin, Urfa'nın asil ve mühim ailelerinden birisi olduğunu gösterir. Bu bilgileri yukarıda Nâbî'nin, oğluna söylediği sözlerle karşılaştırırsak, Nâbî'nin o beyitlerde her kelimeyi nasıl seçip kullanmış olduğu ortaya çıkar. Nâbî gibi kardeşi Seyyid Ahmed'in de Fütûhât gibi bir esere sahip olacak derecede âlim olması, hele onu Nâbî'nin oğlu Ebülhayr'a hîbe etmesi, Nâbî divanındaki bir kayıttan[4] 1120 (1708) tarihinde Arapça sarfı bitirdiğini bildiğimiz Ebülhayr'ın da İbnü'l-Arabî'nin bir eserini okuyacak bir seviyeye geldiğini gösterir ki, bütün bunlar, bu ailenin, Nâbî'nin övüneceği kadar büyük bir ilim ve irfan ailesi olduğunu isbat eder.

Nâbî'nin bu âlim kardeşinden başka iki erkek kardeşi daha vardır. Birisinin adı Hacı Mahmud Ağa, diğerinin adı, Hacı Muhammed'dir.

(4) Divan-ı Nâbî, Kasîdeler ve Tarihler Bölümü, s. 111.

Nâbi

N

NÂBEDÎD Ahmed Cemâl, bk. CEMÂL Nâbedîd **(1867- 1935 ds.)**

NÂBÎ (1642 -10.4.1712): Divan şairi. Ruhâ (Şanlıurfa)'da doğdu. Asıl adı Yusuf olup Hacı Gaffarzâdeler adlı âlimler yetiştirmiş, kültürlü bir âiledendir. Babasının ardı Seyyid Mustafa'dır. Ailesi hakkında edinilen son bilgilere göre dedesi Seyyid Mahmud, dedesinin babası Seyyid Muhammed Bakır, dedesinin dedesi ise Şeyh Ahmedü'n-Nakşbendî'dir. Seyyid Ahmed, Hacı Mahmud ve Hacı Muhammed adlı üç kardeşi vardır. Nâbî Urfa'da iyi bir öğrenim gördü. Arapça ve Farsça'yı şiirler yazabilecek kadar öğrendi. Genç yaşta Urfa'da arzuhalcilik yapmaya başladı. 1665'te İstanbul'a gitti. 23 yaşlarında iken İstanbul'a gelen Nâbî, ilk zamanlarda aradığını bulamadığı için karamsarlığa düştü ise de Vezir Musahib Mustafa Paşa'ya takdim ettiği bir medhiye sayesinde, onun dîvan kâtibi oldu. Böylece şiir ve sanat alanında kendini geliştirme imkânı buldu. Ünlü şair Nâilî'nin (1667) takdirini kazandı. IV. Mehmed'in (Avcı) iltifatına nâil oldu. Paşa ile iyi bir dostluk kuran Nâbî, onun çıktığı seferlerde yanında bulundu. 1671 Lehistan Seferine padişah ile birlikte katıldı. Kamaniçe Kalesinin fethi (1672) üzerine *Fetihnâme-i Kamaniçe* adlı mensur bir eser yazdı, bu eseri ile padişahın ihsan ve iltifatını gördü. 1675'te Edirne'de şehzadeler için yapılan sünnet düğününde hazır bulundu ve ünlü *Sur-nâme*'sinde bu düğünü teferruatı ile tasvir etti. Hacca gitme arzusu, Mustafa Paşa ve IV. Mehmed tarafından olumlu karşılanarak rahat bir yolculuk yapması için Pâdişah, Mısır Valisine bir ferman yazdı. Bu güven içinde, o günün en rahat yolculuklarından birini yapan Nâbî, 1678'de Hac dönüşünde, *Tuhfetü'l-Haremeyn* adlı Hicaz yolculuğunu anlatan bir eser yazdı ve 1682'de hükümdara sundu. Hac dönüşünde Mustafa Paşanın musahipliğine yükseldi. Devrin ileri gelenlerine kasîdeler, tarihler yazmaya devam etti. Bir ara kendi isteğiyle Musahip Mustafa Paşanın kethüdalığı görevinden ayrıldı. Bu ayrılma kendi isteğiyle olmasına rağmen etrafındakilerin hâl ve tavır değiştirmeleri kendisini çok üzdü. Bunu yazmış olduğu *Azliyye*'sinden anlamak mümkündür. Musahip Mustafa Paşanın Serasker olarak Mora'ya gönderilmesi üzerine onunla birlikte gitti (1685). Nâbî'nin Mustafa Paşa ile beraberliği, Paşanın 1687'de ölümüne kadar sürdü. Hâmisinin ölümü üzerine Halep'e çekilerek, ömrünün büyük bölümünü burada geçirdi. Halep'te kaldığı süre içinde tayin edilen valilerle, diğer mülkî ve askerî erkân ile dostluklar kurdu. Kendisine bir malikâne tahsis edildi ve hayatı refah içinde devam etti. Bu arada şiirdeki şöhreti oldukça arttı. Özellikle Amcazâde Hüseyin, Râmi Mehmed. Kalaylıkoz Ahmed, Daltaban Mustafa ve Şehid Ali Paşalar için yazdığı tebrik kasideleri meşhurdur. Oğlu Ebulhayr yedi yaşında iken, Nâbî nasihat-nâme türündeki tanınmış *Hayriye* adlı didaktik mesnevisi ile *Hay-*

MADDE TAMAMLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

27 MART 2009

TÜRK DÜNYASI ORTAK EDEBİYATI: *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c.VI, ANKARA 2005

N

NÂBÎ

(1642-1712)

Klâsik Türk Edebiyatının üslûp ve hikmet şairi.

Nabi, 1642 yılında, o zamanlar, Ruha denilen Urfa'da doğmuştur. Asıl adı Yusuf'tur.

Babası Seyyid Mustafa, dedesi Seyyid Mahmud, dedesinin babası da Seyyid Muhammed Bakır'dır. Dedesinin dedesi ise bir Nakşbendî şeyhidir. Ailesi bakımından Şanlıurfa'daki rivayetlere bakılırsa ya Gaffarzadelere veyahut Karakapıcılara mensuptur.

Çocukluğu hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Fakat doğum yerinde sağlam bir öğretim ve eğitim gördüğüne eserleri şehadet eder. Doğruluk derecesini belirlemek elde olmamakla beraber, bir söylentiye göre gençliğinde Yakub Halife adında bir Kadirî şeyhine bağlanmıştır. Hatta bir süre bu şeyhin kuzusuna çobanlık etmiştir.

Kesinlikle bildiğimiz onun 24 yaşlarında iken İstanbul'a gelip yerleştiğidir. Urfa'da arzuhalcilik yaptığı, yazısının güzelliği dolayısıyle mutasarrıfın dikkatini çekip yetişmesi için nasihat üzerine mi yoksa şeyhinin onun gönlünde yatan arzuyu sezip yaptığı işaretle mi gittiği hususunda da kesin bir şey söylenemez. Bilebildiğimiz kardeşlerini, akrabalarını Urfa'da bırakıp İstanbul'a geldiğinde, bir süre maişet derdi çektiği, kendisini koruyacak bir kapı aradığıdır.

İmparatorluğun görkemli merkezinde önceleri umduğunu bulamayan genç, nihayet Sultan IV. Mehmed (1648-1687)'in musahibi Damad Mustafa Paşa (ö. 1687) ile tanışmak fırsatı eline geçmiştir. Bu tanışma onun hayatında bir dönüm noktasıdır. Aralarında, Mustafa Paşa'nın vefatına kadar sürecek bir himaye ve dostluk başlar. Önceleri ona "Divan Efendisi" (kâtibi) olmuş, daha sonra şiirler yazmıştır. Şiirleri devrin üstatları tarafından takdir edilmiştir. Yaşlılığında Sultan III. Ahmed'e yazdığı bir cülûsiyede elli yıldan beri şiirde şöhret sahibi olduğunu ve o zamanlarda Nâili'nin bile sözlerinin tutsağı olduğunu belirtmiştir.

Koruyucu paşasının sayesinde IV. Mehmed'le de yakınlık kurmuş ve onun bazı av partilerine katılmıştır. 1671 tarihindeki Lehistan (Polonya) seferinde padişah savaşa giderken o da Musahip Mustafa Paşa'nın maiyetinde bulunmuştur. Hatta Kamaniçe'nin fethi üzerine yazdığı tarih şiirlerinden biri, kale kapısına işlenmiştir.

Paşasının da tavsiyesiyle, ilk eserlerinden biri olan *Fetihnâme-i Kameniçe*'yi yazmıştır. Padişah bu mensur eseri beğenmiş ve yazarını takdir ve iltifatlariyle sevindirmiştir. Artık Yusuf Nabi hemen her taraftan aranan ve sevilen, bir şair olmuştur. Bu sıralarda kasideler, gazeller yazmış, bazı devlet erkânının köşklerine, çeşitli dinî veya sivil yeni yapılara "ebced" hesabiyle manzum tarihler düşürmüştür.

1675'te Edirne'de şehzadelerin sünnet düğününde bulunmuş ve Sultan IV. Mehmed'in buyruğuyle bir *Sûrnâme* kaleme almıştır. Bu surname, Hatice Sultanla Mustafa Paşa'nın düğünlerini de anlatmaktadır. O, bir müddet sonra sadrazamlığa kadar yükselen Rami Mehmed'i (Paşa) de yanına alarak hacca gitmiştir.

Hac dönüşünde, Mustafa Paşa'nın kethüdalığına yükselmiş ve bu arada, *Tuhfetü'l-Haremeyn* adlı eserini kaleme almıştır. Bir ara kendi arzusu ile kethüdalıktan ayrılmıştır. *"Kaside-i Azliye"*si bu günlerin bir hatırası olmalıdır. Ama paşasına sadakatı, bu zatın vefatına kadar devam etmiştir. Nitekim Mustafa Paşa, Kapudan-ı deryalıkla saraydan uzaklaştırıldığında, Nabi de, onunla birlikte, ayrılmıştır. Bu bağlılık Mustafa Paşa'nın Boğazhisar (Seddülbahr) muhafızlığında vefat etmesine kadar sürmüştür (1687).

Nabî, sebebi bilinmemekle beraber, herhalde havasını suyunu beğendiği ve doğum yerine de yakınlığı dolayısiyle olmalı ki İstanbul yerine Haleb'e gidip orada yerleşmeyi tercih etmiştir. Yaklaşık olarak bir çeyrek yüzyıl oturduğu bu şehirde evlenmiş, hükümetin kendisine tahsis ettiği malikâne ve sağladığı maaş sayesinde, oldukça rahat yaşamıştır. Bu sıralarda 45 yaşını doldurmuş ve oğulları 1694'te Ebü'l-hayr Mehmed Çelebi ve 1698'de de Mehmed Emin dünyaya gelmiştir. III. Mustafa, 1695'te saltanat makamına oturunca Nabi'nin Halep'ten gönderdiği kaside, o günlerin, karışıklıklarını, ülkenin durumunu tasvir etmesi bakımından bir hayli dikkat çekicidir.

Nabi'nin Halep'te geçen yılları arasında kendisi bakımından önemli olaylar az değildir. Bir kere en ünlü eserlerinden bi-

YENİ TÜRK İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ
ÖRNEK FASİKÜL İSTANBUL ARALIK 1995
DN: 47362

Nabi (140004)

ن

نابی (nā.bi)، یوسف، الرها/اورفه ۱۰۵۲ ـ استانبول ۱۱۲۴ ق/ ۱۶۴۲ ـ ۱۷۱۲م، شاعر، مترجم و تاریخ‌نگار عثمانی. از خانوادهٔ حاجی‌غفارزاده‌های اورفایی بود. از آن‌جا که اورفه را الرها نیز می‌گفتند به نابی الرهاوی نیز آوازه داشت. تحصیلاتش را در زادگاهش به پایان رساند و، چنان‌که از نوشته‌های وی برمی‌آید، در بیست‌وچهارسالگی (۱۰۷۶ ق)، در روزگار پادشاهی مراد چهارم عثمانی (۱۰۵۸ ـ ۱۰۹۹ ق)، به استانبول رفت. در آن‌جا به سبب اتحاف شعری به مصاحب‌مصطفی‌پاشا، از هم‌او نواخت یافت و منصب منشی دیوان را به او دادند (۱۶۷۱م). در ۱۰۸۶ ق/۱۶۷۵م به ادرنه رفت و در جشن ختنه‌سوران شاهزادگان مراد چهارم عثمانی شرکت کرد و به همین مناسبت مثنوی سورنامه/وقایع ختیان شاهزادگان حضرت سلطان‌محمد غازی را سرود. در ۱۰۸۹ ق/۱۶۷۸م به سفر حج رفت و چون بازگشت به فرمان مصطفی‌پاشا، مباشر (کدخدا) وی شد. چون مصطفی‌پاشا درگذشت (۱۰۹۷ ق/۱۶۸۶م) نابی در حلب نشیمن گزید و نزدیک به بیست‌وپنج سال در این شهر ماند، ازدواج کرد و پسرش، ابوالخیر، در همان‌جا زاده شد (۱۶۹۴م).

در ۱۱۲۲ ق/۱۷۱۰م که محمدپاشا بالتاجی، والی حلب، برای دومین‌بار به صدراعظمی منصوب شد و به استانبول رفت، نابی نیز که از ملازمان صدراعظم بود با وی به استانبول بازگشت. در آن‌جا نخست امین‌الضرب (در ضرابخانه)، سپس محاسبه‌چی آناتولی و سرانجام مسئول ثبت مشخصات و پرداخت حقوق سواره‌نظام قاپوقولی شد. خاکجایش در گورستان قرجه‌احمد در اسکدار است. نابی از شاعران ادبیات دیوانی بود و در شاخه‌های گوناگون این سبک طبع‌آزمایی می‌کرد. آثار نابی بیانگر مهارت وی در به‌کار بستن سبک‌ها و دست‌مایه قرار دادن مضمون‌های گوناگون است. شیوهٔ وی در شاعری به نام خود او ماندگار شده است. نابی به نظم و نثر آثاری دارد که برخی از آن‌ها کمابیش به ترکی روان و صریح و برخی نیز به سبک فارسی متکلف نوشته شده‌اند. می‌توان گفت که نثر وی بیش‌تر متکلف است، اما اشعارش، روی‌هم‌رفته، به زبانی روشن، صریح و فهمیدنی برای بسیاری از مردم نوشته شده‌اند. جایگاه بلند نابی در ادبیات دیوانی عثمانی بیش از هرچیز از جهان‌بینی، رویکرد اخلاقی، زبان سروده‌ها و شیوهٔ یگانهٔ او است. او که در میان شاعران

به سرپرستی: حسن انوشه، **دانشنامهٔ ادب فارسی**، جلد ششم ـ تهران ۱۳۸۳
ادب فارسی در آناتولی و بالکان

26 ŞUBAT 2012
Nabi
(140004)
MAL... SONRA GELE... DOKÜMAN

تبیان نافع (teb.yān-e.nā.feɛ)، ترجمه‌ای به ترکی از برهان قاطع، به قلم عاصم، مشهور به مترجم‌عاصم (ـ ۱۲۳۵ ق). مترجم تنها به ترجمه بسنده نکرده و مدخل‌هایی نیز بر کتاب افزوده است. وی همچنین در ترتیب مدخل‌ها دست برد و آن‌ها را بر اساس حرکت نخستین حرف واژه مرتب کرد. در این اثر معانی واژه‌های فارسی بر اساس کاربرد و بسامد مرتب شده است. مترجم خطاهایی را که در برهان قاطع راه یافته بود، اصلاح کرد. در تبیان نافع گاه برابرنهادهٔ واژه از زبان محاورهٔ مردم غازی‌عینتاب است. مترجم در ترجمهٔ این اثر که آن را در ۱۲۱۲ ق به پایان برده به بیش از سی اثر نگاه کرده است. تبیان نافع در ۱۲۱۴ ق، ۱۲۱۵ ق و ۱۲۵۱ ق به ترتیب در استانبول و قاهره به چاپ رسیده است. تصحیح جدید تبیان نافع به کوشش مرسل اوزتورک و دریا ارسن در دو جلد به چاپ رسیده است (آنکارا، ۱۹۹۷م).

منابع: ایران و عثمانی در آستانهٔ قرن بیستم، ۱۱۹/۱ ؛ برهان قاطع، ۱۱۵/۱ ؛ پارسی‌نویسان آسیای صغیر، ۴۴ ؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۳۸۵/۵ ؛ دانشنامهٔ جهان اسلام، ۳۰۵/۳ ؛ زبدةالآثار، ۱۳۸ ؛ عثمانلی مؤلفلری، ۳۷۵/۱ ؛ فرهنگهای فارسی، ۱۷۲ ؛ فهرس‌المخطوطات الترکیةالعثمانیة، ۸۸/۴ ؛ فهرس‌المطبوعات‌الترکیةالعثمانیة، ۲۷۰ ؛ فهرست کتابخانهٔ مدرسهٔ عالی سپهسالار، ۱۶۳/۲ ؛ لغت‌نامه، ۲۱۶/۱ ؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۴۳۳ ؛ *Iranica*, 2/140-141 ; *Türk edebiyatı ansiklopedisi*, 3/880 ; *Yazarlar sözlüğü*, 313.

رشنوزاده

تحسین یازیجی ← یازیجی

تحفةالاخوان ← مصطفی علمی

تحفةالحرمین (toh.fa.tol.ha.ra.meyn)، کتابی به فارسی در معما، نوشتهٔ شیخ کرمیانی (سدهٔ نهم هجری). مؤلف از مردم خراسان بود و پس از آن که برای گزاردن مناسک حج رهسپار مکه و در همان‌جا ماندگار شد، این اثر را به نام محمد فاتح (۸۴۸ ـ ۸۵۰؛ ۸۵۵ ـ ۸۸۶ ق) نوشت. نسخه‌ای دست‌نویس از این اثر که دیباچهٔ آن افتاده و تاریخ کتابت آن ۹۱۷ ق است، به شمارهٔ ۱۷۹۴ در کتابخانهٔ ملی ملک نگه‌داری می‌شود. کتاب با این بیت آغاز می‌شود: «در کنه یکی نکته ز اسرار اله ـ لب بسته به عجز خویشتن معترفند.»

منابع: فهرست کتابهای خطی کتابخانهٔ ملی ملک، ۱۰۳/۲ ـ ۱۰۴ ؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۲۱۸۰/۳.

محمدی

تحفةالعشاق (toh.fa.tol.oš.šāq)، مثنوی عرفانی به فارسی، نوشتهٔ خلیلی (حـ ۸۱۰ ـ ۸۹۰ ق). مؤلف این اثر را در ۸۸۰ ق به انجام رساند. تحفةالعشاق در هفت‌صدوپنجاه‌بیت است و آغاز آن چنین است: «بشنو ای جویندهٔ راه خدا ـ گر تو جویای خدایی با خودآ.» برخی عنوان‌های این اثر از این قرارند: در بیان ایجاد جوهر اول، در مراتب عالم ارواح، در مراتب عالم جسم، در خلاصهٔ سخن، تمثیل، اثبات وحدانیت و.... تحفةالعشاق با این بیت به انجام می‌رسد: «چون ندارد این سخن پایان وحد ـ بس بود گفتن ز ارباب خرد.» نسخه‌های دست‌نویس آن به شماره‌های ۲۱۷۹/۱۶، ۷۱۴۰، ۲۱۳۸/۱۱ در کتابخانهٔ موزهٔ مولانا و به شمارهٔ ۵۸۹۳ در کتابخانهٔ ملی ملک نگه‌داری می‌شود.

منابع: تاریخ نظم و نثر، ۳۴۴/۱ ؛ الذریعه، ۱۳۹/۱۹ ؛ فهرس المخطوطات‌الفارسیه، ۶۳/۱ ؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۴/ ۲۷۱۹ ؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه‌های قونیه، ۵۶/۱ ـ ۵۷ ؛ ۵۵۳/۲ ـ ۵۵۴ ؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانهٔ ملی ملک، ۹/ ۹۰ ـ ۹۱ ؛ کشف‌الظنون، ۳۷۰/۱ ؛ *Mevlana müzesi*, 2/212, 260.

محمدی

التحفةالهادیه (at.toh.fa.tol.hā.di-ye)/دانستن، رسالهٔ مختصری به فارسی و زیرنویس ترکی در دستور زبان فارسی، تألیف محمدبن‌حاجی‌الیاس زیلی (ـ پیش از ۱۰۰۰ ق). این رساله مانند یک فرهنگ تطبیقی در ده قسم و چهار فصل به این ترتیب نوشته شده است: قسم یکم : مصدر، قسم دوم: ماضی، قسم سوم: فعل مستقبل، قسم چهارم: حال، قسم پنجم: امر، قسم ششم: نهی، قسم هفتم: نفی، قسم هشتم: جحد، قسم نهم: اسم فاعل و قسم دهم: اسم مفعول ؛ فصل یکم در اسمای سماوی و ارضی، فصل دوم در اعضای اناسی، فصل سوم در اسمای صناعات و ادات او و فصل چهارم در اسمای حیوانات. آغاز:

به سرپرستی: حسن انوشه، **دانشنامهٔ ادب فارسی**، جلد ششم ـ تهران ۱۳۸۳
ادب فارسی در آناتولی و بالکان

دانشگاه فردوسی مشهد

پنجاهمین سال تأسیس دانشگاه مشهد
(فردوسی و علوم پزشکی)
۱۳۲۸ - ۱۳۷۸

Tamam Hafiz-n Siraji de
- Nabi - K0004

ویژه‌نامهٔ نکوداشت

استاد سید جلال‌الدین آشتیانی

نشریهٔ دانشکدهٔ الهیات

علمی - پژوهشی

22 KASIM 2011
MADDE 70'DEKİ ÜCRETİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

شمارهٔ ۴۱ و ۴۲

پاییز و زمستان ۱۳۷۷

ISSN 1010-4.992

Meshed

را بازگو کرده‌است.

140004

NÂBÎ

1 ADNAN OKTAY, Nâbî'nin Münşeât'ı: İnceleme-Metin, Dicle Üniversitesi, Doktora, 2014

2 NURULLAH AYDENİZ, Yusuf Nâbî ve Hayriyye adlı eserinin din eğitimi açısından değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012

3 RAMAZAN ÖTKÜN, Dini ve tasavvufi yönden Nabi Divanı'nın tahlili (Kasideler bölümü), Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2003

4 ŞEZAYİ ÖZÇELİK, 17. yüzyıl sosyal hayatı'nın Nâbî Divanı'na yansımaları ve anlam çerçevesi, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

5 ŞERİFE ÖRDEK, Nâbî'nin Farsça Divânçesi: İnceleme-Türkçeye çeviri-tenkitli metin, Nevşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012

6 YUSUF CAN TIRAŞ, Nâbî'nin Münşeâtı, Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

36744

Nabi Tuhfetü'l-Haremeyn (~~inceleme-metin~~). *TURAN, Selami.* Yüksek Lisans. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995. 195 s.
Danışman:Doç.Dr.Cihan Okuyucu. Dili:Tr.

Tuhfetü'l-Haremeyn 191052
Nabi 140004

22 Haziran 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN

42533

Divan şiirinde Nabi ve hikemi tarz. *YORULMAZ, Hüseyin.* Doktora. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1995. 304 s., 114 ref.

Nabi 14004

Danışman: Y.Doç.Dr.Süreyya A.Beyzadeoğlu. Dili:Tr.

22 Haziran 2015